

FoUI Rapport 79:2015

I FiN:s familjehem

En utvärdering av tonåringars erfarenheter av familjehemsvård inom FiN och av det stöd FiN erbjuder familjehem

Ingrid Burman

Handledare:
Benitha Eliasson

Besöksadress:
Kungsgatan 23 B Luleå

Telefon:
0920-20 54 00 vx

FoUI Norrbotten är en fristående verksamhet inom Kommunförbundet Norrbotten. Vill du veta mer om vårt arbete eller ladda hem tidigare FoUI rapporter . Gå till www.fouinorrbotten.se

FoUI NORRBOTTEN

Sammanfattning

Det här är en rapport som beskriver hur det kan vara att som tonåring bo i ett familjehem inom Familjehemssamverkan i Norr, FiN, och om hur det är att vara familjehem inom samma organisation. Som teoretisk begreppsram har utvecklingsekologi, det salutogena perspektivet och anknytningsteori använts. Rapporten bygger på fjorton intervjuer, sju med ungdomar och sju intervjuer med familjehem.

De intervjuade ungdomarna var knappt 15 år när de flyttade till sina FiN-familjehem och de stannade i genomsnitt 3,5 år. De flesta tyckte att det var jobbigt att komma till en familj de inte alls kände. Det var positivt för ungdomarna att familjehemsföräldrarna hade tid för den nya familjemedlemmen, att de vuxna var glada och på olika vis hjälpte tonåringarna att komma ut ur sina rum. Det var viktigt att *alla* i familjen och släkten var positiva och välkomnande till den nya familjemedlemmen. Tonåringarna fick trygghet, lugn och vardagsrutiner i sina nya familjer.

Fyra av de intervjuade ungdomarna har känt sig inkluderade i sina familjehem. De beskriver att känslan av tillhörighet kommer av att känna sig inräknad i allt familjehemmet företar sig. Det kan vara semesterar, middagar och att tonåringen uppmanas att hjälpa till hemma. För den placerade tonåringen var det också viktigt att familjehemsföräldrarna förstod honom/henne och hade tid och energi att hjälpa hen¹. Vidare att familjehemmet var rättvisa och att tonåringen kände sig omtyckt. I vardagen var det bra att få hjälp av familjehemmet i olika situationer till exempel om det uppstod bekymmer i skolan. En tonåring kände sig inte helt tillhörig trots att det mesta var bra i familjehemmet.

Två av de intervjuade har känt mindre tillhörighet till sina familjehem. De har upplevelser av att inte bjudas in att delta i allt, att familjehemmet gjorde skillnad mellan familjens barn och dem, att fritidsaktiviteter kommit till stånd för att socialtjänsten sagt till. Även känslan av att bli missförstådd, att inte vara omtyckt av familjehemmet och att släkten var negativ till tonåringen fanns hos dessa tonåringar. De här tonåringarna upplevde att familjehemmen inte hjälpte dem att utveckla fritidsintressen och kamratkontakter.

Alla intervjuade ungdomar fick en stabil vardag med rutiner i sitt familjehem. Några fick hjälp på alla tänkbara sätt och fortsatt stöd efter placeringens slut. Några fick en stabil vardag men kände inte alltid att omsorgen var genuin, eller att familjehemmet prioriterade tonåringens behov. De ungdomar som tyckte att familjehemsvården helt motsvarat tonåringens behov hade i stor utsträckning erbjudits de omständigheter som Hansson och Cederblad (1995) menar är salutogena faktorer på familjenivå till exempel; tillitsfulla och intima relationer, betydelsefull annan person om man inte har en familj att ty sig till, klart definierade gränser och subsystem, klara regler/gränser i hemmet, positiv föräldra-

¹ I fortsättningen används det könsneutrala ordet hen i stället för han/hon.

barn relation (öppen och tillitsfull) och delade värderingar (mellan generationerna).

Vid intervjutillfället var alla ungdomar nöjda med sina liv. De hade bostad, studerade eller jobbade. En ungdom blev arbetslös, men hade gott hopp om att snart får arbete igen. Alla utom en ungdom hade, i olika omfattning, kontakt med sitt FiN-familjehem.

Ungdomarnas råd till familjehem låter så här: Innan ni tar emot ett barn, fundera på om ni har tid och ork och om ni kommer att passa ihop. Tonåringen ska vara medbjuden i allt som familjehemmet gör. Gör saker tillsammans i familjehemmet, då uppstår en känsla av samhörighet. Var rättvis, visa äkta omtanke och underlätta utvecklandet av intressen och kamratkontakter. Ta emot hjälp att förstå tonåringen, skaffa kunskap om hur det kan vara att inte kunna bo i sin biologiska familj, om funktionshinder och annat så att ni bättre förstår tonåringen. Stöd tonåringen till egen samtalskontakt och till kontinuerliga samtal med socialsekreteraren på neutral plats.

De intervjuade familjehemsföräldrarna har i medeltal varit familjehem i elva år. De beskriver att de inför en placering samtalar med familjens barn och barnens känslor inför att en ny person ska flytta in tas på allvar. När den nya personen flyttar in är det viktigt att ha tid för hen för att lära känna varandra, så att man kan möta det som händer kring barnet och så att familjehemsföräldrarna ska kunna stödja hen praktiskt i olika sammanhang. Familjehemmets erfarenhet är att tålmod, att visa barnet hänsyn, att ge omsorg och ge chanser är viktigt. Ett familjehem säger att det är viktigare med omsorg än att vakta och straffa. Ett annat familjehem säger att det är viktigt att vara lugn och inte brusa upp i onödan. Familjehemsföräldrarna vill vara rättvisa och bemöta det placerade barnet som de gjort med de egna barnen. Barnet görs delaktig i allt, man hjälps åt i vardagen och barnet följer med på både tråkiga och roliga aktiviteter med familjen. Genom att ha tålmod, att ge chanser och förklara i lugna ordalag förmedlade familjehemmen också gränser. Man kan säga att de intervjuade familjehemmen erbjöd det som anges som relevant för utvecklingen av en Känsla Av SAMmanhang, KASAM, det vill säga; konsekvens, lagom stora krav, delaktighet och känslomässig närhet. (Sagy och Antonovsky 2000). Även efter att placeringarna upphört fortsatte många familjehem att bidra till tonåringens KASAM genom att finnas till hands vid behov.

Angående stödet från FiN lämnar familjehemsföräldrarna dessa synpunkter på hur stödet kan förbättras: Återgå till att erbjuda jour dygnet runt. Skapa möjligheter för FiN:s familjehem att träffas och lära känna varandra så att de kan stödja och hjälpa varandra. Erbjud generell och/eller individuell utbildning till familjehem utifrån familjehemmets behov, utöver de årliga utbildningsdagarna. Skapa möjlighet till avlastning vid särskilt resurskrävande uppdrag. Uppmuntra och visa uppskattning till familjehemmen.

Förord

Det har varit lärorikt och en ynnest att få träffa de här ungdomarna och att få ta del av deras berättelser om hur det var att komma till och bo i familjehem. Jag har lärt mig mycket om hur det känns att bo i familjehem, om socialtjänst och familjehemsvård av ungdomarna och är tacksam över att ha fått tillfälle att träffa och intervjua dem.

Det har också varit spännande att få ta del av hur familjehem ”gör” när de tar emot ett barn eller ungdom och hur de ser på sitt behov av stöd i sitt viktiga uppdrag.

Luleå maj, 2015

Ingrid Burman

Innehåll

1. Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Rapportens upplägg	3
2. Bakgrund	4
FiN:s arbete i praktiken	4
3. Metod	8
Intervjuer med unga vuxna	8
Intervjuer med familjehem	9
Analys av material	10
Metodologiska reflektioner.....	10
<i>Etiska överväganden</i>	11
4. Teoretisk begreppsram	13
Utvecklingsekologi	13
KASAM (Känsla Av SAMmanhang).....	14
Anknytningsteori	16
5. Tonåringarna i familjehemmen	18
Välkommandet.....	19
Vardagen i familjehemmet	20
Känsla av tillhörighet.....	21
Den som ”bor hos dem”.....	22
Kontakten med den biologiska familjen	24
Att flytta till eget boende	25
Undomarnas förslag på förbättringsområden	26
Sammanfattning	29
6. Föräldrarna i familjehemmet	30
Välkommandet.....	30
Stödet till familjehemmen.....	31
Familjehemmens förslag på förbättringar.....	33
Sammanfattning	34
7. Diskussion	36
Sammanfattande diskussion.....	39
Avslutande reflektioner	39
Referenser	41
Elektroniska källor.....	42
Bilaga 1: Informationsbrev – tonåringar.....	43
Bilaga 2: Intervjuguide – tonåringar	45
Bilaga 3: Informationsbrev – familjehem.....	46
Bilaga 4: Intervjuguide – familjehem	48
Bilaga 5: Samtycke	50

1. Inledning

Den här rapporten är en utvärdering av konsulentstött familjehemsvård som bedrivs av Familjehemssamverkan i Norr, FiN². FiN är en gemensamt finansierad och styrd verksamhet där Boden, Haparanda, Kalix, Luleå, Piteå och Älvsbyns kommun samverkar för att kunna erbjuda ungdomar i åldern 12-18 år kvalificerad familjehemsvård. Inom FiN arbetar två heltidsanställda familjehemskonsulenter och en arbetsledare (25 procent). Konsulenterna rekryterar och handleder familjehem som kan ta emot tonåringar med särskilda svårigheter. En styrgrupp bestående av verksamhetscheferna för individ- och familjeomsorgen i respektive kommun ansvarar för verksamhetens strategiska ledning och utveckling. Luleå kommun är huvudman för verksamheten och sektionschefen på socialtjänstens Familjerättssektion är verksamhetsledare.

Enligt socialtjänstlagen, SoL (2001:453) ska kommunens socialnämnd verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden (SoL 5 kap 1 §). När barn och familjer behöver hjälp och stöd ska kommunens socialtjänst erbjuda sådan. Hjälp eller bistånd kan erbjudas i form av öppenvård, när barnet bor kvar hemma. Biståndet kan också ges i form av samhällsvård, där familjehem och hem för vård och boende, HVB, är de placeringsformer som lagen anger. Med familjehem avses enligt 3 kap. 2 § SoF (2001:937) ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad där verksamheten inte bedrivs yrkesmässigt (SOU 2014:3).

I begreppet familjehem ryms traditionella familjehem som rekryteras och handleds av kommunernas socialtjänst och nätverkshem där barnet/den unge eller hans/hennes familj är bekant eller släkt med familjehemmet. Socialnämnden kan också medverka till att barn bor utanför sitt hem genom en tillfällig placering i nätverket eller medgivande för privatplacering (SoL 6 kap 6 §) på initiativ av vårdnadshavaren. Vid en privatplacering bedöms barnet inte ha något vårdbehov. Familjer kan också erhålla ett bistånd som innebär att barn och förälder placeras tillsammans på ett hem för vård och boende, HVB, eller i familjehem. Utöver familjehem finns även jourhem. Det är ett vanligt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn och ungdomar tillfälligt under en kortare tid (SoL 6 kap 6 § tredje stycket).

Socialnämnden kan också anlita konsulentstödda familjehem som är en privat verksamhet som tillhandahåller familjehem med konsulentstöd. Det finns även ett begränsat antal verksamheter med kommunal konsulentstött familjehemsvård som ofta bedrivs i samverkan mellan kommuner (SOU 2014:3). FiN:s verksamhet är en sådan kommunal konsulentstött verksamhet. FiN erbjuder sina familjehem utökad tillgänglighet (jour utöver kontorstid, och hög tillgänglighet via telefon) samt fler hembesök, mer stöd och handledning än traditionella familjehem kan

² I fortsättningen används förkortningen FiN för Familjehemssamverkan i Norr.

få tillgång till. FiN tar emot barn och ungdomar inom målgruppen barn och ungdomar med särskilda svårigheter i åldern 12-18 år.

Alla familjehem (förutom de som tagit emot barn/ungdomar för privat-placering) ersätts för sitt uppdrag. Kraven på att familjehem ska vara utredda och godkända av socialnämnden är lika för alla typer av familjehem.

Socialtjänstens insatser ska så långt som möjligt byggas på frivillighet och samförstånd med barn och föräldrar och oftast är en placering i familjehem ett frivilligt bistånd enligt SoL (2001:453). I de fall, när socialtjänsten bedömer att barnet/den unges hälsa eller utveckling kan skadas antingen på grund av barnet/den unges eget beteende eller på grund av förhållanden i hemmiljön och vårdnadshavarna inte samtycker till vård, kan barnet/den unge omhändertas mot vårdnadshavarens vilja. Det sker då med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (1990:52).

Socialtjänstlagen föreskriver att samhällsvård ska följas upp. Var sjätte månad ska socialnämnden ta ställning till om vården ska fortsätta eller kan avslutas. Intentionen i svensk lagstiftning är att barnet/den unge om möjligt ska kunna flytta tillbaka till sin familj.

Barn och ungdomar som farit illa i sin hemmiljö är mycket utsatta och barn som flyttar till familjehem är i en utsatt position. Vanvårdsutredningen (SOU 2011:61) och upprättelseutredningen (SOU 2011:9) visade att barn och ungdomar i en del fall utsatts för vanvård när de befunnit sig i samhällsvård. När det gäller familjehems möjligheter och förmåga att möta barns behov skriver Höjer (2012) att det finns det stor tilltro till familjehems läkande kraft inom den sociala barnvården. Det finns även stora förväntningar när det gäller den rehabiliterande och läkande effekt en placering i familjehem förväntas ha på barn som farit mycket illa.

Mot bakgrund härav är det betydelsefullt att ta reda på hur de som bott i familjehem har upplevt sin situation för att med ökade kunskaper kunna förbättra familjehemsvården. Det är även viktigt att söka svar på hur familjehem upplevt och ser på det stöd som de erbjudits.

Syfte och frågeställningar

Syftet med utvärderingen är att undersöka hur ungdomar som bott i familjehem från FiN har upplevt sin tid i familjehemmet och att ta reda på hur ungdomarna har det idag. Syftet är även att undersöka hur familjehemmen upplevt det stöd som FiN tillhandahållit.

Frågeställningarna som utvärderingen ska besvara, där de fyra första avser intervjuerna med ungdomarna och de tre sista gäller intervjuerna med familjehemmen är:

- Vad har varit betydelsefullt för tonåringarna i familjehemsföräldrarnas sätt att möta dem?

- På vilket sätt skapar/motverkar familjehemmen känslan av tillhörighet i familjehemmet enligt ungdomarna?
- Vad kan förbättras för tonåringar som bor i familjehem?
- Hur ser ungdomarnas livssituation ut idag?
- Vad är, enligt familjehemmen, viktigt för att tonåringarna ska trivas i familjehemmet?
- Vad är betydelsefullt i det stöd familjehemmen får av FiN?
- Vad kan förbättras i stödet från FiN?

Rapportens upplägg

I nästa kapitel beskrivs FiN:s bakgrund och hur familjehemskonsulenterna arbetar praktiskt. I tredje kapitlet presenteras hur utvärderingen har genomförts, samt de metodologiska och etiska överväganden som gjorts. I kapitel fyra finns ett teoriavsnitt där utvecklingsekologisk teori, anknytningsteori och teorin om det salutogena perspektivet beskrivs. I kapitel fem presenteras utvärderingens resultat i två delar. En del belyser ungdomarnas upplevelser av sin tid i FiN:s familjehem. Den andra delen beskriver hur familjehemmen upplevt det stöd som tillhandahållits av FiN. Rapporten avslutas med en diskussion om de resultat som framkommit i utvärderingen.

2. Bakgrund

I det här kapitlet beskrivs bakgrund och anledning till att några kommuner i Norrbotten startade en samverkan kring familjehemsvård. Uppgifterna är hämtade ur FiN:s egen dokumentation³. I kapitlet finns också en beskrivning av hur FiN:s konsulenter arbetar i praktiken. Informationen baseras på samtal med de båda FiN-konsulenterna.

FiN startade som ett projekt, *Familjehemsprojektet*, år 2003. Det initierades mot bakgrund av mångåriga svårigheter att rekrytera familjehem till tonåringar, något som lett till en ökad omfattning av institutionsvård av ungdomar, ibland långt hemifrån. För att bromsa den utvecklingen både utifrån ett etiskt/kvalitativt och ett ekonomiskt perspektiv beslutade socialförvaltningarna i några av Norrbottens kommuner att göra en gemensam satsning år 2003.

Projektets intention var att utveckla samverkansformer mellan kommuner i Norrbotten för att förbättra familjehemsvården för tonåringar. Tanken var att prova olika modeller för regional samverkan när det gäller rekrytering och stöd till familjehem. Det konkreta målet var dels att rekrytera familjehem som hade de kvalitéer som behövdes för att ta emot tonåringar med särskilda svårigheter och dels att skapa en verksamhet som garanterade familjehemmen fortlöpande handledning genom regelbundna besök och möjlighet till snabbt stöd i krissituationer. Inom ramen för projektet ville man också utveckla samarbetet med skola och landsting för att öka ungdomarnas tillgång till pedagogisk och psykologisk/psykiatrisk kompetens. Målgruppen var ungdomar i åldern 12-18 år.

För att nå målen var tanken att familjehemmen skulle få mer stöd än de enskilda kommunernas socialtjänst hade möjlighet att ge. FiN skulle tillhandahålla hög grad av tillgänglighet per telefon, erbjuda familjehemmen tät kontakt med ”sin” konsulent, stödja familjehemmen i kontakt med skola och landsting samt att erbjuda regelbunden utbildning.

Familjehemsprojektet var inledningsvis ett samarbete mellan Boden, Kalix, Luleå och Piteå kommun efter att Kommunförbundet Norrbotten erhållit projektmedel för regional utveckling från Finansdepartementet. Huvudman var FoU Norrbotten. År 2008 anslöt även Haparanda och Älvsbyns kommun till projektet.

När projektet permanentades år 2009 fick det namnet Familjehems-samverkan i Norr och det bestämdes att Luleå kommun skulle vara verksamhetens huvudman.

FiN:s arbete i praktiken

FiN:s uppdrag är att erbjuda kvalificerad familjehemsvård till ungdomar i åldern 12-18 år. Familjehemskonsulenterna arbetar heltid dagtid klockan 08.00-17.00. De har jour vardagar klockan 17.00-20.30 och

³ Referenser: Familjehemssamverkan i Norr (2009); Löfstrand (2009).

lördagar klockan 10.00-20.30. Övrig tid hänvisas till respektive kommunds socialjour när det uppstår akuta bekymmer. Fram till oktober 2013 hade FiN jour dygnet runt.⁴

För FiN är förberedelse en viktig del i själva familjehemsplaceringen. Konsulenterna samlar information om tonåringens sju livsområden⁵, tonåringens sätt att hantera konflikter och om hans inställning till att flytta till familjehem. Utgångspunkten är att ju mer FiN vet om tonåringen desto bättre kan de förbereda familjehemmet.

När FiN har fått information om tonåringen träffar en av konsulenterna det tilltänkta familjehemmet och delar med sig av informationen om tonåringen till familjehemmet utan att tonåringens identitet röjs. Familjehemmet får tid att fundera innan de tar slutgiltig ställning till att ta emot tonåringen. I nästa steg bestäms tid för besök i familjehemmet där utredande socialsekreterare, familjehemssekreterare och FiN deltar. Familjehemmet berättar om sig själva och visar boendet. Nu görs även en muntlig överenskommelse om praktiska förutsättningar för uppdraget. Socialsekreteraren informerar därefter tonåringen och den biologiska familjen om familjehemmet.

Därefter besöker tonåringen och hans biologiska föräldrar familjehemmet tillsammans med socialsekreteraren och FiN:s konsulent. Familjehemmet berättar om sig själva och tonåringen och föräldrarna berättar lite om varför tonåringen behöver flytta till familjehem. Nu förtydligas också vilka olika uppgifter FiN:s konsulent och socialsekreteraren har. Nu tydliggörs även de förutsättningar som gäller för tonåringens placering. Det kan till exempel vara att tonåringen ska gå i behandling inom Barn- och Ungdomspsykiatri, BUP, och jobba med någon specifik problematik.

När tonåringen med familj funderat och fattat beslut händer det ibland att tonåringen ”provbor” någon helg innan inflyttning eller så planeras för inskolning i familjehemmet. Vanligaste är att man bestämmer ett datum från och med när inflyttning ska ske.

På inflyttningsdagen hålls ett ”inflyttningsmöte” (alternativt dagen efter eller efter helgen) i familjehemmet där tonåringen, biologisk förälder, socialsekreterare, familjehem och FiN:s konsulent deltar. Syftet är att göra en preliminär genomförandeplan, det vill säga en konkret plan för det som ska hända inom den närmaste framtiden. Till exempel när och var tonåringen ska börja skolan, om överlämning från den gamla skolan, om umgänge med mera. Konsulenten tydliggör också krav och förväntningar från socialtjänst, tonåringen och familjehemmet. Under mötet bokas en tid för ett nytt möte, oftast efter cirka sex veckor. Då har socialsekreteraren i samarbete med FiN formulerat ett förslag till slutlig genomförandeplan som ska gälla för placeringen.

⁴ Jourtiden förändrades på grund av ändrade arbetsidsregler 2013.

⁵ De sju livsområden som beskrivs i utrednings- och uppföljningsmodellen BBIC; hälsa, utbildning, känso- och beteendemässig utveckling, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande och klara sig själv (Socialstyrelsen, 2013a).

Nästa möte är skolmötet, där skolan, tonåringen, familjehemmet och FiN och för det mesta även socialsekreteraren planerar inför skolstarten. I de fall när familjehemmet redan har god kontakt med skolan och tonåringen inte behöver särskilt stöd kan familjehemmet genomföra skolmötet utan FiN.

Ett par dagar efter att tonåringen flyttat in ringer FiN till familjehemmet för att höra hur det går. De besöker familjehemmet och tonåringen efter en vecka. Därefter besöker FiN familjehemmet ungefär en gång i veckan. Vid dessa tillfällen går man igenom tonåringens livsområden, umgänget och andra för dagen angelägna frågor. Grundregeln är att någon av familjehemsföräldrarna ska vara ledig från sitt arbete för att vara hemma med tonåringen på hel- eller deltid (och ersättas för inkomstbortfall) under de första tre månaderna samt att familjehemmet har möjlighet att vara hemma på hel- eller deltid i ytterligare tre månader. FiN:s erfarenhet är att det initialt måste finnas en vuxen till hands för tonåringen som kan stötta, skapa goda vanor, ta diskussioner och ha tid för möten med myndigheter för att placeringen ska fungera. De har också sett att en del av de ungdomar som placerats inom FiN har haft så stora svårigheter att en vuxen behövt vara hemma på heltid under flera år. Konsulenterna har också blivit varse att de flesta tonåringar som placeras inom FiN har upplevt att deras nära vuxna inte haft tid eller ork för dem, något som gjort att tonåringarna blivit och är extra känsliga för sådana signaler.

FiN:s konsulenter vill skapa goda och trygga relationer till sina familjehem. Det innebär att de träffas ofta. När det uppstår bekymmer åker konsulenterna ut till familjehemmet och funderar tillsammans kring lösningar. Konsulenterna hjälper familjehemsföräldrarna att förstå orsaker till tonåringens beteende och till en samsyn kring olika bekymmer. Konsulenterna bistår också familjehemmet när de behöver hitta en bra struktur hemma utifrån tonåringens behov och handleder familjehemmet så att de i sin tur kan hjälpa tonåringen att lära känna sig själv. När det uppstår kriser får familjehemmet hjälp att se sin del. Konsulenterna ger även familjehemmen praktiska råd om till exempel hur man kan hjälpa tonåringen till minskad oro och ångest. När det gäller stöd till tonåringen är även hans socialsekreterare i hemkommunen viktig.

FiN har erfarenhet av att tonåringarnas tillfrisknande ofta sker genom att familjehemmet möter tonåringen på ett sätt som motsvarar hans behov. FiN:s utgångspunkt är att människor växer i äkta relation till andra och understryker vikten av att familjehemmet etablerar en positiv syn på tonåringen och hans utvecklingsmöjligheter. Det är särskilt viktigt när tonåringen vacklar i tron på sig själv. Familjehemmet behöver kunna spegla tonåringen positivt, uppmuntra, stödja och visa på möjliga vägar framåt. Även de konflikter som uppstår måste kunna redas ut på ett sätt som inte skadar relationen mellan tonåringen och familjehemmet. Att familjehemsföräldrarna orkar ta emot och härbärgera tonåringens ibland tunga livsberättelse, hans ångest och oro är också nödvändigt. Här kan Barn- och ungdomspsykiatri, BUP, vara till god hjälp, men tonåringarna börjar oftast berätta i familjehemmet där de känner

sig trygga. I det här perspektivet blir familjehemmens kompetens mycket viktig, särskilt eftersom det ofta saknas stöd till tonåringarna i samhället. Det kan vara så att tonåringen själv inte vill gå till BUP eller så bedömer BUP att de av olika anledningar inte kan ta emot tonåringen.

FiN:s konsulenter beskriver att deras arbete ofta består i att hjälpa familjehemmen att hitta ”sin egen klokhet”. Konsulenter har inte alltid svar på alla frågor, men över tid blir det ofta tydligare vad tonåringens agerande står för och vilka behov hen har. Konsulentens uppgift blir att visa familjehemmet på de positiva förändringar som skett, att sätta ord på det familjehemmet gör och att uppmuntra familjehemmet.

För att underlätta när tonåringen ska flytta hemifrån har FiN tagit fram ett praktiskt material att gå igenom. De använder också Socialstyrelsens material ”På väg”⁶ i utslussningsfasen. Familjehemets uppgift är att följa tonåringen in i sin lägenhet och att till exempel hjälpa till när hen första gången ska betala sina räkningar. FiN förmedlar till sina familjehem att det är viktigt att behålla kontakten med ungdomarna efter avslutad placering, särskilt när de inte har kontakt med sin biologiska familj. FiN:s formella uppdrag avslutas några månader efter att ungdomen flyttat från familjehemmet, men familjehemmen kan vid behov kontakta FiN även därefter. FiN erbjuder alltid avslutningssamtal med ungdom och familjehem när ungdomen ska flytta hemifrån.

⁶ ”På väg” är ett formulär och stöddokument inom BBIC. Det består av fyra stöddokument och tre formulär som är tänkta att användas för alla unga som ska lämna vården för vuxenlivet (Socialstyrelsen, 2013b).

3. Metod

Syftet med utvärderingen har varit att undersöka hur ungdomar som bott i FiN:s familjehem har upplevt sin tid i familjehemmet och att ta reda på hur de har det idag. En del av syftet var även att undersöka hur familjehemmen upplevt det stöd som FiN tillhandahållit. Utifrån syftet var intervjuer ett bra sätt att söka svar på utvärderingens frågor. Att skapa kunskap genom intervjuer är en metod som kunde ge en djupare beskrivning av både ungdomarnas och familjehemmens upplevelser. Kvale och Brinkman (2013) menar att för att verkligen kunna se en annan människa måste man lyssna på vad hon/han har att säga och genom att ställa frågor och lyssna får man förståelse för hur den intervjuade ser och upplever sin värld.

Att använda kvalitativ metod, det vill säga att intervjua ungdomar om hur de ser på sin tid som familjehemplacerad i familjehem i FiN:s regi, var ett sätt att få en större förståelse för deras upplevelse av att ha bott i familjehemmet. Genom intervjuer var det också möjligt att förstå hur familjehem upplevt och ser på det stöd de fått i sitt uppdrag. Under intervjuerna har jag ställt följdfrågor för att undvika missförstånd och för att fortlöpande validera utsagorna.

För att få kunskap om FiN:s verksamhet och konsulenternas konkreta arbete har jag samtalat med dem en gång. Vid samtalet förde jag anteckningar. Konsulenterna har därefter läst igenom och korrigerat det jag skrivit. Informationen om FiN:s arbete presenteras under rubriken *Bakgrund*.

Vid första mötet med Kommunförbundet Norrbotten, FoUI (dåvarande FoU) Norrbotten och FiN år 2012 bestämdes att utvärderingen skulle fokusera på barnens/ungdomarnas upplevelser av vården, men också ta reda på hur familjehemmen upplevt det stöd som FiN erbjuder. Planeringen var, med inspiration från socialtjänsten i Karlstad (Westberg och Tilander, 2010), att intervjua ungdomarna ett till två år efter att de flyttat ut, för att de skulle ha hunnit få perspektiv på sin familjehemsplacering samt att de skulle vara minst 18 år vid intervjutillfället.

Intervjuer med unga vuxna

För att begränsa urvalet beslutades år 2014 att utvärderingen skulle omfatta FiN:s verksamhet från och med att den permanentats år 2009. I praktiken återfinns i urvalet både de som placerades inom FiN före år 2009 och de som placerats därefter. Sammanlagt sju ungdomar, två män och fem kvinnor har intervjuats. De var cirka 22 år vid intervjutillfället och det hade hunnit gå cirka tre år sedan respektive placering avslutades. De intervjuade hade bott i sitt FiN-familjehem i genomsnitt 3,5 år och var i medeltal drygt 19 år när de flyttade därifrån.

FiN:s konsulenter ordnade en lista på nitton unga vuxna som flyttat ut från sitt FiN-familjehem för minst sex månader sedan. Då det tidsmässigt inte var möjligt att intervjua alla, utan som mest tolv personer, kon-

taktade jag de tolv där det hade gått längst tid sedan placeringen avslutades. Alla kontaktades via brev (bilaga 1). I enlighet med informationen i brevet kontaktades de sedan via telefon veckan därpå och informerades om utvärderingen. Vid detta tillfälle fick ungdomarna också frågan om de ville delta i utvärderingen. Åtta var positiva till att delta, och av dem intervjuades sju ungdomar. Alla fick själva bestämma var intervjun skulle genomföras. Det resulterade i att fem intervjuer genomfördes hemma hos ungdomarna och två intervjuer gjordes i socialtjänstens lokaler.

Ungdomarna informerades om att det var frivilligt att delta, att de när som helst kunde välja att avbryta sin medverkan samt om att det insamlade materialet behandlas konfidentiellt. Alla intervjuer spelades in och skrevs ut ordagrant. Intervjuerna tog mellan 40 minuter och en dryg timme. En av de åtta ungdomarna som ville delta avstod senare på grund av att det var svårt att praktiskt genomföra en intervju. Hen förmedlade en positiv syn på sin tid i familjehem. Av de tre som valde att inte delta hade alla negativa erfarenheter av familjehemsvård och två ville inte delta eftersom de beförde att deras psykiska hälsa skulle påverkas negativt. Den tredje ville först delta, men ångrade sig. Även hen uttryckte sig negativt om sin tid i familjehem. Den fjärde personen har inte gått att nå.

Intervjuguiden (bilaga 2) som skapades för intervjuer med de unga vuxna hade, förutom bakgrundsfrågorna, tre övergripande teman; inför placeringen, under placeringen och efter placeringen. Frågorna var formulerade som frågor med följdfrågor (semistrukturerade) (Lantz, 1993) och berörde tiden när ungdomarna först kom till familjehemmet, hur det var att bo i familjehemmet, hur de upplevde relationen till familjehemsföräldrarna och övriga i familjen. Frågorna berörde också kontakten med den biologiska familjen, flytten från familjehemmet och hur ungdomarna lever idag. Följdfrågorna användes i olika utsträckning beroende på olikheter mellan intervjupersonerna till exempel när det gäller ordrikedom.

Intervjuer med familjehem

FiN presenterade en lista på de 26 familjehem som funnits i verksamheten sedan starten. För att begränsa urvalet beslutades att i första hand intervjuas familjehem som hade haft mer än en placering inom FiN, de som är aktiva idag och som inte är nätverkshem. De familjehem som tagit emot en släktings barn valdes bort då de inte är traditionella familjehem och för att FiN många gånger inte varit med vid starten av en sådan placering. Sammanlagt kontaktades sju familjehem via brev (bilaga 3). Samtliga kontaktades därefter via telefon för ytterligare information samtidigt som tid för intervju bokades. Intervjuerna tog mellan trettio minuter och en dryg timme. Alla intervjuer spelades in och skrevs ut delvis ordagrant och delvis med sammanfattningar eftersom det vid flera av intervjuerna förekom teknisk störning. De tekniska problemen medförde att de senare intervjuerna även dokumenterades i skrift vid intervjutillfällena. Det har också föranlett ytterligare

telefonkontakt med några familjehem. Av de intervjuade familjehemmen finns både de som varit verksamma under projekttiden och därefter samt sådana som endast varit verksamma efter år 2009.

Intervjuguiden (bilaga 4) som skapades för intervjuerna med familjehem hade samma uppbygg som intervjuguiden för ungdomar, det vill säga; inför placeringen, under placeringen och efter placeringen. Här fanns även en fråga med fasta svarsalternativ. Frågorna handlade om hur familjehemmet agerade i de olika faserna av familjehemsplaceringen och hur de upplevt stödet av FiN:s konsulenter i de olika delarna av placeringen. Familjehemsföräldrarna fick också, i början av intervjun, svara på bakgrundsfrågor om hur länge de varit familjehem, hur många barn de tagit emot och så vidare.

Utvärderingens syfte när det gäller familjehemmen var att ta reda på hur de upplevt stödet från FiN, vad som varit och är betydelsefullt i stödet och om det är något de saknar och som kan förbättras i stödet. Intervjufrågorna till familjehemmen innehöll även frågor som handlade om hur familjehemmen gör när de tar emot och har barn placerade hos sig.

Inledningsvis intervjuades alla ungdomar och därefter intervjuades alla familjehem. Urvalet av familjehem är, av etiska skäl, inte kopplat till de intervjuade ungdomarna och i utvärderingen görs ingen jämförelse mellan ungdomarnas svar och familjehemmets utsagor.

Analys av material

Ungdomarnas berättelser har varit i fokus vid kategoriserandet av intervjumaterialet med dem. Jag har utgått från de tre övergripande temana; inför placering, under placering och efter placeringen när jag sökt gemensamma nämnare i ungdomarnas berättelser om hur de upplevt sin situation i FiN:s familjehem. I analysen av intervjuerna med familjehemmen har deras upplevelser av stöd varit i fokus vid kategoriserandet av intervjumaterialet. De tre övergripande temana; inför placering, under placering och efter placering har varit utgångspunkter även vid sammanställningen av familjehemmets upplevelser av stöd.

Genom att jämföra intervjuer med varandra har jag letat efter mönster, det som var gemensamt men även det som var unikt (Widerberg, 2002). Det utskrivna intervjumaterialet systematiserades utifrån de tre temana och kategoriserades i nästa steg med hänsyn till utsagornas samstämmighet, men även svar som avvek från mönstret noterades. Därefter har jag försökt dra slutsatser och även jämfört med utsagor i referenslitteraturen.

Metodologiska reflektioner

Valet av kvalitativ metod är anpassat till syftet med utvärderingen – att undersöka hur ungdomar har upplevt sin tid i familjehem samt att ta reda på hur de har det idag. Kvalitativ metod var även relevant när det gäller att undersöka hur familjehemmen upplevt det stöd som FiN:s

konsulenter tillhandahållit. Via intervjuer kan man ta del av och förstå tonåringens perspektiv och upplevelser av sin situation. Enligt Widerberg (2002) ger intervjuer möjlighet att ta reda på människors förståelse för det som studeras. Ungdomarnas berättelser ger en djupare och större förståelse av deras erfarenheter av sin tid i familjehem än till exempel en enkät hade gjort. Via intervjuer med familjehemmen kan man också få motsvarande djupare förståelse av och insikt i familjehems situation och behov av stöd.

Tre ungdomar avstod från att delta i utvärderingen för att de inte vill väcka negativa minnen till liv. Det kan innebära att dessa tre har en annan, mer negativ bild av sin tid i familjehem än de intervjuade. Det i sig innebär inte att de erfarenheter som de intervjuade här förmedlar skulle vara mindre relevanta. De uppgifter jag fått fram i utvärderingen när det gäller ungdomarna kan vara giltiga för familjehemsplacerade barn generellt eftersom det finns en samstämmighet mellan de intervjuade ungdomarnas utsagor och uppgifter i litteratur och rapporter rörande familjehemsplacerade barn. När det gäller familjehemmen har jag undersökt hur just de här familjehemmen upplevt sin situation och det stöd de erhållit. Både ungdomarnas och familjehemmens utsagor är angelägen kunskap särskilt när det gäller verksamhetsutveckling inom FiN.

Etiska överväganden

Jag har arbetat som familjehemssekreterare i cirka fem år i två olika kommuner. Det har gett mig en förförståelse av vad familjehemsvård är, något som varit positivt i kontakt med ungdomarna och familjehemmen. Förförståelsen av ungdomarnas och familjehemmens situation har varit användbar vid formulerandet av frågor och vid intervjuerna. En del familjehem hade kunskap om min tidigare roll som familjehemssekreterare inom socialtjänsten. Detta samt att de hade pågående uppdrag inom FiN, kan ha påverkat deras utsagor. Ingen av ungdomarna hade vetskap om min tidigare roll inom socialtjänsten. Däremot berättade jag för de som frågade att jag vid sidan om utvärderingen arbetade som skolkurator.

Att genomföra intervjuer på uppdrag av socialtjänsten kan medföra att intervjupersonernas utsagor blir annorlunda än om uppdraget utförs av någon utanför socialtjänsten. Intervjupersonernas positiva eller negativa erfarenheter av kontakten med socialtjänsten eller andra myndigheter kan påverka deras svar. Sammantaget är min upplevelse att varken mitt tidigare arbete inom socialtjänsten eller att utvärderingen genomfördes på uppdrag av FiN påverkade intervjupersonernas svar.

Eftersom intervjuerna med ungdomarna skulle beröra känsliga ämnen fördes samtal med FiN:s arbetsledare kring vad intervjuerna skulle kunna väcka hos dem som deltog. Det beslutades därför att FiN:s arbetsledare skulle vara behjälplig vid bedömning av eventuella åtgärder om någon av de intervjuade började må dåligt vid en intervju. Den intervjuade unga vuxna skulle informeras om samråd enligt ovan utan

att hens identitet skulle röjas. Därefter skulle hen informeras om möjlighet till hjälp och stöd samt erbjudas hjälp till adekvat stöd. Ingen intervju kom att föranleda behov av stöd till den intervjuade.

Studier som genomförts tidigare har visat att barn som bott i familjehem vill och kan berätta om sina upplevelser (Cederborg och Karlsson, 2001). De här unga ungdomarnas deltagande i utvärderingen kan motiveras både utifrån att de vill berätta om sina upplevelser och utifrån att det ökar kunskapen om deras tid i familjehem från FiN och om samhällsvård i stort. De ungdomar som deltog har gett sitt skriftliga samtycke (bilaga 5) till att delta. De fick även information om de etiska principerna kring utvärderingen vid själva intervjutillfället. För att säkerställa de intervjuades anonymitet presenteras de utan fingerat namn eller information om kön.

4. Teoretisk begreppsram

I kapitlet beskrivs utvecklingsekologin, begreppet KASAM och det salutogena perspektivet. Slutligen presenteras anknytningsteorin. För att förstå och sätta ungdomarnas samspel i sin familj och miljö i ett större perspektiv har jag använt mig av utvecklingsekologins sätt att betrakta mänsklig utveckling. Med hjälp av begreppet KASAM och det salutogena perspektivet vill jag undersöka vilka livserfarenheter som kan vara hälsobringande/skyddande för ungdomar som bor i familjehem. Anknytningsteorin används för att försöka förstå tonåringarnas sätt att relatera och agera.

Utvecklingsekologi

Utvecklingsekologi är en teori om mänsklig utveckling, som utarbetades av forskaren och psykologen Urie Brofenbrenner (1976). Han menar att människans utveckling sker i interaktion och att mänsklig utveckling är en produkt av samspelet mellan människan och hennes omgivning och att utvecklingen sker hela livet. Han använde fyra nivåer; mikro-, meso-, exo- och makronivå, för att beskriva de olika delarna i samspelet (Andersson, 2013).

Nivåerna ligger inte hierarkiskt utan omsluter varandra. Innerst, på mikronivå, finns barnet i sina närmiljöer; familj, kamrater, skola där de olika delarna interagerar med varandra. Utanför mikronivån samspelar mesonivån, det vill säga närmiljöerna med varandra. Till exempel samspelar familjen med skolan. På nästa nivå, exonivån, finns föräldrarnas arbete, skolans organisation och kommunens resurser och lokalpolitik som också samspelar med varandra och mesonivån. Alla nivåer samspelar sedan även med samhällsförhållanden och normer på nationell- eller makronivå.

När en ungdom flyttar till familjehem kommer hen till ett helt eller delvis nytt mikrosystem beroende på om hen flyttar långt och förutom familj även byter skola och kamrater. På exo- och mesonivå blir familjehemsföräldrarnas arbete och samspel med skolan och andra myndigheter viktig för ungdomen. Ungdomen påverkas både av hemkommunens och placeringskommunens prioriteringar när det gäller socialtjänst, sjukvård och skola. På makronivå påverkas ungdomen av lagstiftning och samhällets sätt att betrakta familjehemsvård.

Andersson tar upp Brofenbrenners begrepp »den andre«, det vill säga kännetecknen hos personer i barnens närmiljö som barnet har en relation till och menar att det är viktigt att ta hänsyn till vem »den andre« i mikrosystemet (familj, skola osv) är. Andersson (2013:213) skriver:

En lärare kan till exempel ha del i den interaktion som leder till att ett barn misslyckas i skolan eller en fosterförälder kan ha del i ett sammanbrott i familjehemmet. Om vi visste mer om »den andre« skulle vi också få veta mer om varför vissa lärare lyckas väl med elever som andra gett upp inför, eller varför vissa familjehemsföräldrar klarar att bli en »familj för livet« för barn de haft i sin vård.

Andersson (2013) påminner om att Brofenbrenner också menar att barnet inte är ett oskrivet blad utan att barnet också påverkar sin omgivning och att omgivningen påverkar barnet där hon befinner sig i sin utveckling.

Andersson (2013) menar att Brofenbrenner i utvecklingsekologin sätter fokus på utveckling i sitt sammanhang och på den hela tiden pågående anpassningen mellan den växande individen och dennes omedelbara omgivning, och också på hur mikronivån påverkas av krafterna på meso-, exo- och makronivå i den större fysiska och sociala omgivningen (Andersson 2013). I praktiken får kommunens lokala rutiner och statliga allmänna råd på exo- respektive makronivå konsekvenser för ungdomen och familjehemmet, när det till gäller till exempel rutiner för familjehemmets stöd och hjälp när ungdomen flyttar till eget boende eller rutiner för ekonomiska ersättningar.

Enligt Andersson framhåller Brofenbrenner att det i de samspelsprocesser som utvecklas finns en ömsesidighet, miljön påverkar inte bara individen utan individen kan också påverka åtminstone delar av sin miljö (Andersson 2013). Det blir därför viktigt att förstå mer om hur barnet påverkar sin omgivning och hur omgivningens olika delar påverkar barnet i familjehemmet.

KASAM (Känsla Av SAMmanhang)

Vid studier av hur människor handskas med och upplever sin situation visar det salutogena perspektivet (som fokuserar på hälsans ursprung) att sociala relationer är en viktig resurs som skyddar mot psykisk ohälsa.

Aaron Antonovsky (2011) som myntat begreppet KASAM, menar att människan rör sig på ett kontinuum mellan hälsa och ohälsa och att svårigheter (stressorer) är en del av människans existens. Han beskriver tre former av stressorer; kroniska (personlighet, kultur, social roll mm), viktiga händelser (ny familjemedlem, separation, död osv) och dagsaktuella förtretligheter. De flyter in i varandra och skapar spänning. Antonovsky säger att stressorer inte alltid är dåligt för människan. Det är styrkan i KASAM hos den individ som upplever händelsen som bestämmer om följderna kommer att vara skadliga, neutrala eller hälsobringande. Antonovsky menar att stress kombinerat med socialt stöd och högt KASAM är hälsobringande. Det motsatta med mycket stress, lite socialt stöd och låg KASAM får skadliga följder.

Antonovskys tre element; att förstå situationen, tro att man kan hitta lösningar och finna mening i att försöka göra det, har främst utvecklats för vuxna människor, men dess perspektiv är också giltiga för barn. Gjørum, Groholt och Sommerschild (1999) menar att barn kan gå stärkta ur sina prövningar om utmaningarna motsvarar deras möjligheter att hantera kriserna.

Antonovsky identifierade tre teman som han betraktar som centrala för hur vi klarar påfrestningar och utvecklar vår KASAM. De tre temana förklaras så här hans bok "Hälsans mysterium":

Begriplighet syftar på i vilken utsträckning man upplever inre och yttre stimuli som förnuftsmässigt gripbar, som information som är ordnad, sammanhängande, strukturerad och tydlig snarare än kaotisk, oordnad, oväntad och oförklarlig. En människa med hög begriplighet förväntar sig att de stimuli hon möter i framtiden är förutsägbara eller när de kommer överraskande, att det går att förklara och ordna. Hon kan förstå situationen.

Hanterbarhet syftar på om man upplever att det står resurser till ens förfogande med vilkas hjälp man kan möta de krav (positiva/negativa) som oavbrutet ställs. Resurserna kan vara vänner, familj, Gud, läkare etcetera som man räknar med och litar på. Om man känner hög hanterbarhet kommer man inte att känna sig som ett offer för omständigheter. Tråkiga saker händer men man kommer att kunna reda sig och hitta lösningar.

Meningsfullhet handlar om vikten av att vara delaktig och medverkande i de processer som skapar såväl ens öde som dagliga erfarenheter. Det är begreppets motivationskomponent och handlar om i vilken utsträckning man känner att livet har en känslomässig innebörd. Att de problem och krav som livet ställer oss inför är värda att investera energi i, är värda engagemang och är utmaningar som är välkomna snarare än börador. Det är meningsfullt att försöka.

Antonovsky beskriver att komponenten meningsfullhet är viktigast och en förutsättning för de övriga. Även om man har hög begriplighet och hanterbarhet (vet spelets regler och tror sig ha resurserna) men inte bryr sig om det hela så kommer man snart att tappa kontrollen över resurserna.

Sagy, S och Antonovsky, H (2000) menar att mänsklig miljö av naturen är stressproducerande. Det salutogena perspektivet undersöker därför hur man får ordning ur kaos och betonar vikten av resurser, hälsobringande faktorer och copingresurser (dvs. sättet att på ett medvetet sätt på en kognitiv nivå handskas med stress så att det inte leder till problem) när en människa utsätts för stress. De hänvisar till Antonovsky (1991) som beskrivit följande livserfarenheter som relevanta för utvecklingen av Sence Of Coherence, SOC⁷: Konsekvens (tydliga budskap, ordning och struktur), lagom stora krav (inte för högt eller lågt ställda krav), delaktighet (i beslut, att kunna bestämma själv och inte vara i händerna på andra) samt känslomässig närhet. Delaktighet, känslomässig närhet var viktiga för att utveckla känslan av *meningsfullhet*, konsekvens var viktigt för att utveckla *begriplighet* och en bra balans avseende krav var viktigt för att utveckla *hanterbarhet*. Att socialtjänst och familjehem bemöter barn/ungdomar på ett sätt som utvecklar deras KASAM blir därför viktigt för dem som bor i familjehem.

⁷ KASAM är en översättning från engelskans Sence Of Coherence, SOC.

Hansson och Cederblad (1995) beskriver en rad faktorer som har en salutogen (hälsobringande, skyddande) roll. På familjenivå är det; Att hjälpa andra när de behöver det (utvecklar känsla av egenvärde, själv-tillit) tillitsfulla och intima relationer, betydelsen av annan person om man inte har en familj att ty sig till, klart definierade gränser och sub-system, klara regler/gränser i hemmet, positiv föräldra-barn relation (öppen, tillitsfull) och delade värderingar (mellan generationerna). Dessa salutogena faktorer på familjenivå har relevans när det gäller familjehemsvård av barn och ungdomar.

Anknytningsteori

Psykoanalytikern, barnpsykiatern och forskaren John Bowlby (2010) formulerade anknytningsteorin. Anknytningsteorin är användbar när det gäller förståelsen av barns psykiska och sociala utveckling. Bowlby beskrev vikten av att föräldrar är en trygg bas från vilken barnen kan ge sig ut i världen och sedan återvända till för att få fysisk och emotionell näring. Han beskriver att det sätt en persons bindningsbeteende organiseras i hög grad är beroende av de upplevelser hen haft i sin ursprungsfamilj, i sin barndom. Bowlby framhåller också att bindningsbeteendet inte är begränsat till barn utan att det också återfinns hos ungdomar och vuxna.

Anknytning sker oavsett vårdarens lämplighet och är enbart beroende av fysisk närhet mellan barnet och dess vårdare. Kvalitén på anknytningen varierar bland annat beroende på hur lyhörd barnets vårdare är. Det viktiga för barnet är att få uppleva en varm, nära och obruten relation till sin vårdare, en trygg bas. Lindén (2013:224) refererar till psykologen och forskaren Mary Ainsworth som i sin avhandling "An evaluation of adjustment based upon the concept of security" (Salter 1940) första gången använde begreppet »secure base« i betydelsen föräldrarnas förmåga att utgöra en trygg hamn för barnet: "Förekomsten av en trygg bas (eller hamn) ger barnet den frihet från ängslan som barnet behöver för att hänge sig åt sin nyfikenhet och sitt behov av att utforska världen". Är relationen till barnets vårdare osäker får det negativa konsekvenser för barnet när det ska våga sig ut och utforska världen.

Föräldrarnas omhändertagande påverkar kvalitén på barnets anknytning och formar barnets föreställningar om sig själv och sin relation till viktiga närstående. Det skapar också inre arbetsmodeller som barnet använder i utvecklingen av relationer till andra människor. Arbetsmodellerna blir ett slags inre kartor över vad barnet kan förvänta sig i nya relationer (Lindén 2013). Beroende på hur barnet blir bemött utvecklas anknytningen mellan barnet och den vuxne på olika sätt som sedan får betydelse för barnet/ den unges sätt att relatera till andra. Lindén (2013) refererar till sin egen forskning om 27 familjehemsplicerade tonåringar där hon beskriver att samtliga hade en anknytningsproblematik som grundlagts tidigt i livet. Lindén beskriver fyra anknytningsstilar:

Trygg anknytning; barnet har en flexibel rörelse mellan närhetssökande och utforskande. Det visar tecken på oro när mamma (det kan givetvis också vara någon annan anknytningsperson till exempel barnets pappa, men jag använder ordet mamma för enkelhetens skull). Barnet har mycket ögonkontakt men använder även många andra signaler i kontakten med modern som i sin tur är känslig för barnets olika signaler.

Otrygg-undvikande anknytning; barnet visar inte något behov av att ha sin mamma som trygg bas och vid separation från mamma visar barnet få tecken på oro. Barnet har lärt sig att hens anknytningsbeteende leder till större fysiskt avstånd till mamma. De här mammorna avvisar barnens anknytningsbeteende, undviker fysisk kontakt och drar sig undan om barnen visar ledsenhet.

Otrygg-ambivalent anknytning; barnet är oroligt hela tiden. Barnet utforskar inte, det protesterar vid separation från mamma, men vill inte bli tröstad när hon återkommer. Barnet söker kontakt men lugnar sig inte när det får kontakt med mamma. Barnet både söker förälderns uppmärksamhet och avvisar den samtidigt och kan inte använda mamman som en trygg bas. De här mammorna svarar på barnens anknytningsbehov på ett oförutsett sätt, ibland med närhet och ibland inte. Samspelet utgår från den vuxnas behov istället för från barnets behov.

Desorganiserad-desorienterad anknytning; Barnet visar motstridiga beteenden vid återförening med föräldern. Samspelet mellan förälder och barn bygger på rädsla. Den person som barnet är anknutet till är barnet också rädd för. Barnen klarar inte att utveckla någon strategi för att uppnå en sekundär trygghet (ett biologiskt andrahandsval för att utveckla och upprätthålla tillräcklig närhet till föräldern) för att kunna kontrollera sin rädsla. De här mammorna har kraftigt brustit i sin beskyddande och omvårdande funktion (ibid.).

I diskussionen använder jag utvecklingsekologin för att försöka förklara tonåringens förhållande till sin omgivning på olika nivåer. Det salutogena perspektivet där man fokuserar på skyddande faktorer använder jag för att förstå något om vad som ger motståndskraft att klara svårigheter. Anknytningsteorin som menar att förälderns omhändertagande av barnet påverkar dess anknytning och formar barnets sätt att se på sig själv och barnets relation till andra har använts för att förstå tonåringarnas ibland svåra sätt att relatera och agera.

5. Tonåringarna i familjehemmen

Här presenteras hur de intervjuade ungdomarna upplevt sin situation i familjehemmen från och med när de flyttade in i familjehemmet till när de flyttade ut till en egen bostad. Däremellan ryms vardagen och det som gjorde att tonåringen kände tillhörighet till familjehemmet eller det som gjorde att hen kände sig utanför, som den som ”bor hos dem”. I slutet av kapitlet ger ungdomarna förslag på vad de anser kan förbättra situationen för barn och ungdomar i familjehemsvård.

Intervjupersonerna var knappt 15 år när de kom till sina familjehem. För två av dem var det deras första familjehem. Fyra hade erfarenhet av antingen andra familjehem, jourfamiljehem eller institution innan placeringen. Anledningen till att de placerades var till exempel konflikter i biologiska familjen, våld och/eller missbruk. Intervjupersonerna stannade i medeltal cirka 3,5 år i sitt FiN-familjehem. Vid några tillfällen hade de stannat kvar i sitt familjehem eller haft kvar sitt rum efter att socialtjänsten formellt avslutat familjehemsplaceringen. När det gäller själva valet av familjehem upplevde ingen av de intervjuade sig delaktig. En av dem säger så här:

Jag vet inte om jag var så delaktig i valet att flytta till dom. För de [socialtjänsten] sa att antingen får du välja det här familjehemmet eller så får du bara något familjehem. Och det var ju första familjehemmet jag träffade och så.

Socialtjänsten medverkade vid själva inflyttningen förutom vid ett tillfälle, då de kom någon dag senare. Vid två placeringar kom tonåringen i sällskap av sin jourfamilj, två hämtades av FiN familjehemmet från det tidigare familje- eller jourhemmet. Två tonåringar kom tillsammans med socialtjänsten och en kom med socialtjänsten och en förälder.

För de flesta var det svårt att komma till en ny familj. Att bli familjehemsplacerad betyder att flytta in i en ny bostad till människor man inte känner. Två av de intervjuade beskriver att det var mycket jobbigt att flytta in till en familj de inte alls kände. Det var bland det jobbigaste de varit med om. De kände sig övergivna, ensamma och utelämnade när de flyttade in till en familj de endast träffat en gång tidigare. De beskriver sina erfarenheter så här:

Ja nu ska du till en ny familj och du ska sova där. Och sen skulle jag bo där. Alltså att du ska sova hos en vilt främmande familj bara.

Jag tyckte att egentligen soc borde ha gjort att kanske det barn som ska dit bara får sova över en helg, en vecka och börja bekanta sig. Det var en av dom hemskaste saker jag varit med om.

Förutom att komma till en ny miljö och en ny familj så kom tonåringarna från svåra situationer som lett fram till att de måste flytta till familjehem. En av de intervjuade beskriver att hen inte mår bra utan ”var på noll”, och en annan förklarar att:

Man flyttar ju inte för att man har det så himla bra.

Sex ungdomar ansåg att det inte fanns något annat alternativ för dem än att flytta från den biologiska familjen. En är lite tveksam och säger att det kanske skulle fungerat utan familjehemmet då hen har stor egen drivkraft. Hen reflekterar samtidigt över att ursprungsmiljön gav upphov till mycket destruktivitet. För de flesta ungdomar var ursprungsmiljöerna så dysfunktionella att de inte kunde bo kvar. Om de blivit kvar skulle framtidsutsikterna varit dåliga:

Det är ju inte svårt att förutspå direkt ... det skulle gått rakt åt helvete.

Sett i det perspektivet var det en räddning att få flytta hemifrån även för dem som inte trivdes i sitt familjehem på det sätt de hade önskat, vilket detta citat belyser:

Det är en stor räddning att ha fått komma till en fosterfamilj.

Välkommandet

Från början behövde tonåringen extra mycket uppmärksamhet och hjälp för att komma in i familjen. En av de intervjuade ungdomarna berättar att det kändes bra att mötas av en kram och uppskattade ett glatt leende när hen först kom in genom dörren. Att familjehemsföräldrarna var glada och tog olika initiativ för att få kontakt och hjälpa tonåringarna ut ur sina rum var positivt. En av ungdomarna berättar så här om hur det var i början:

Jag var mest inne på mitt rum. Jag var ganska ledsen i början och var inte riktigt på humör, deprimerad och sådär.

Familjehemsföräldrarna knackade på tonåringens dörr, föreslog små aktiviteter som att fika, göra en liten utflykt eller att bara göra något tillsammans. Det var betydelsefullt att familjehemsföräldrarna hade tid, var intresserade och initiativrika, något den här ungdomen berättar om:

Alltså [familjehemmet] gjorde saker, väldigt mycket saker enkom i början så att jag som skulle trivas mer med dom och bilda en stadig relation.

Alla i familjehemmet, barn och vuxna, hade stor betydelse för att tonåringen skulle känna sig välkommen av *hela* familjen. Att de barn som redan fanns i familjen var positivt inställda samt att familjehemmets övriga släkt accepterade det placerade barnet var av stor vikt. Två av de intervjuade beskriver sina positiva upplevelser av kontakten med *hela* familjen så här:

Deras andra barn accepterade en på en gång. Men man kände sig helt enkelt bara välkommen.

Jag kände ju att den här familjen är bra för mig.

En av tonåringarna fick däremot åka runt och träffa familjehemmets släkt på placeringsdagen något som var mycket jobbigt. Det hade varit skönt med motsatsen, att vara hemma med bara familjehemmet.

Alla tonåringarna behövde stöd och hjälp för att bli bekväma i sina nya familjer. En av de intervjuade som bott tillsammans med andra familjehemsplacerade barn hade lagt märke till att barn och ungdomar reagerat olika på familjehemmets sätt att närma sig dem. Hen reflekterar över vikten av att familjehemmen är flexibla utifrån barnets behov:

De gav mig ganska mycket utrymme så. Men jag tror nästan att jag hade behövt att ha det tvärtom, men det är ju svårt att veta.

Familjehemsplacerade barn och ungdomar är i en utsatt position. De är också mer sårbara eftersom de har erfarenhet av separationer och uppbrott. Detta ställer krav på familjehemmen att vara flexibla och kunna se och förstå just det här barnet eller ungdomen.

Vardagen i familjehemmet

Tonåringarna har fått trygghet, lugn och rutiner i sina nya familjer. Vardagsveckorna har inneburit skola, att äta middag tillsammans, gemensam tid vid TV:n på kvällen, att hyra film och att få hjälp med läxorna. Alla intervjuade talar positivt om sina rum och tycker med ett par undantag att de haft tillgång till exempelvis kläder likt andra ungdomar. De behöll ofta sina gamla kamrater om det var möjligt när de flyttade. Någon av de intervjuade var mer hemma i början av placeringen och beskriver att hen började vända sig utåt när hen börjande må bättre, fick nya vänner och deltog i nya aktiviteter.

De placerade tonåringarna utvecklade inte alltid något särskilt fritidsintresse utan det kunde också vara att odla sociala kontakter. En av de intervjuade beskriver familjehemmets stöd när det gäller kamratkontakter så här:

Och så var alltid typ alla kompisarna man hade välkomna. Vi var jättemycket hos mig.

Det är inte ovanligt att familjehem bor på landsbygden. Att bo på landet tyckte de intervjuade var lugnt och skönt, men de tog upp att det var en nackdel när det saknades allmänna kommunikationer, samtidigt som familjehemmet var restriktiva med att skjutsa tonåringen. Intervjupersonerna uppfattade att det handlade om ekonomi eller att familjehemmet tyckte att det var jobbigt att sätta sig i bilen och köra. En tonåring kände sig utanför i familjen och känslan av utanförskap förstärktes när det inte var möjligt att umgås med nya kamrater på fritiden. Det geografiska läget kan också göra det svårare att utöva fritidsintressen:

Jag förstår ju [familjehemmet] också, inte ville ju, det kostade ju flera ... för [familjehemmet] att bara skjutsa in mig till stan och hämta mig, det går ju inte.

Man tappade som allt socialt umgänge när man bor sådär. Det var för långt och för sent att åka till nåt fritidsintresse.

Vuxna som bosätter sig på landsbygden gör ett medvetet val, men tonåringen som placeras har inte gjort samma val. Förutom att familjehemmets ekonomi och andra praktiska orsaker kan inverka på tonåringens möjligheter kan även pendlingsavståndet i sig göra skoldagarna så

långa att det inte finns tid kvar på dagen för fritidsaktiviteter. Här behöver tonåringen hjälp så att familjehemmets geografiska läge inte påverkar hens möjligheter negativt.

En av de intervjuade påpekar att det också är viktigt att familjehemmet är en ”vettig” familj. Det vill säga att de vuxna beter sig som vuxna i meningen att leva ett socialt ordnat liv, att de sätter gränser för barnen när det behövs och inte har regler som det inte finns behov av.

Känsla av tillhörighet

Det kan vara svårt att sätta fingret på vad det är som gör att tonåringar känner sig inkluderade i ett familjehem eller inte. En av de intervjuade säger att det handlar om familjens sätt att vara och göra i största allmänhet. Viktiga komponenter för att uppnå känslan av tillhörighet till familjen är att bjudas in att delta i allt som familjehemmet företar sig. En av ungdomarna förklarar vad tillhörighet kan innebära:

Man är som inräknad i allt, semestrar och middagar och allt sånt där. Jag vet inte riktigt hur jag ska förklara det, men att man som är inbjuden till allting.

Det är också viktigt att familjehemmet behandlar tonåringen som de andra barnen i familjen praktiskt och känslomässigt. När familjehemmet kallar tonåringen ”sitt barn” eliminerar det hens känsla av att tränga sig på. Det kändes bra att familjehemsföräldrarna tog initiativ till kramar även om tonåringen inte var så bra på det till en början:

[Familjehemsföräldern] kramade mig nog varje dag alltså. Första ett, ett och ett halvt år var jag väl typ såhär [stel].

Kramar hjälpte tonåringarna att känna sig inkluderade och omtyckta. Att familjehemmet i ord sa att man var omtyckt och älskad, att kunna prata om allt, att känna sig accepterad, att bli sedd för den man är, är betydelsefullt. Det har också varit bra att bli uppmärksamman när man inte mår bra och att det fanns förståelse, tålmod och omsorg i familjehemmet:

Att [familjehemmet] verkligen inte gav upp hur tjurig, för att jag kan bli riktigt tjurig, hur tjurig jag än var och alltid, alltid, alltid försökte, gav aldrig upp. Så ska det vara. Vi ungdomar vill ju ha mycket bekräftelse oavsett om vi har gjort något dumt eller gör nånting snällt.

En av de intervjuade tar upp den placerade tonåringens behov av att familjehemsföräldrarna ägnar tid åt att förstå och hjälpa tonåringen oavsett vad hen har för bekymmer:

Det är samspelet mellan familjen och att dom vet om barnets behov och problematik och kan framförallt ha tid för dom och hjälpa dom.

De ungdomar som kände tillhörighet i familjehemmet upplevde att familjehemsföräldrarna gjorde allt för dem. De såg när tonåringen mädde dåligt, tog initiativ för att hjälpa till, hjälpte till att reda ut saker,

var rättvisa, visade förståelse, tålmod och verklig omtanke om dem som person:

När jag mådde dåligt så frågade dom alltid vad det var. Då sa jag ju alltid vad det var. Med [dem] kunde jag prata om allt. Vad som hade hänt i skolan och [de] kom ju så fort det var nåt bråk.

Att vara familjehem inbegriper alla i familjen. Den placerade tonåringen ska inte bara vara en angelägenhet för mamma i familjehemmet utan det är viktigt att alla i familjen har en bra relation, vilket en av de intervjuade beskriver här:

Är det bara en relation mellan mamman och barnet och inte mellan barnet och pappan och de andra ... då blir det som ingen sån där familjekänsla.

Fyra av de intervjuade har känt stor tillhörighet i sina familjehem. De hade goda relationer till de vuxna och alla andra i familjen. Tillhörighet handlar om att tonåringarna känner att de verkligen är en del av familjen.

Tid och information om barnet/ungdomen är också något som är viktigt i FiN:s verksamhet. När familjehemmet har tid för att vara med tonåringen och även känner till hens särskilda behov så ökar tonåringens möjligheter att bli bemött på det sätt hen behöver.

En ungdom kände sig inte helt inkluderad i familjehemmet, men kopplar det till sig själv. Hen tycker idag att de mesta som behövdes för att hen skulle känt sig inkluderad fanns där, men ändå upplevde hen sig inte riktigt tillhörig:

Jag vet inte om det är mycket på grund av mig själv att det blev så, för jag har ju varit så att jag dragit mig undan. Så har man ju alltid fått följa med och allt så.

Det är inte lätt för tonåringen att formulera sina behov eller att veta hur man gör för att få sina behov tillgodosedda. FiN arbetar med att hjälpa familjehem att bättre förstå tonåringen för att kunna möta tonåringen utifrån hens behov. När det gäller att hjälpa tonåringar som haft det svårt upplever FiN:s konsulenter att de ibland saknar redskap för att handleda och hjälpa familjehem. De upplever att tonåringarnas behov indikerar att FiN:s kompetens behöver breddas med kunskap i grundläggande terapi och handledning så att de ännu bättre kan hjälpa familjehem att förstå tonåringarna så att familjehemmen i sin tur kan hjälpa tonåringarna på bästa sätt. Verksamheten behöver, enligt konsulenter, också tillföras en psykolog- och/eller psykiatrisk resurs, som kan arbeta på uppdrag av FiN.

Den som "bor hos dem"

När tonåringen inte kände tillhörighet fanns upplevelsen av att familjehemmet gjorde stor skillnad på familjehemsplacerade barn och biologiska barn när det gäller praktisk omsorg och materiella saker. Det gav känslan av att vara den som "bor hos dem". Konkret kunde det innebära att det placerade barnet fick enklare julklappar än övriga i släkten, att

familjen passade på att gå på restaurang när tonåringen hälsade på i sin biologiska familj, eller att de vuxna åkte på semester och inte frågade om tonåringen ville följa med utan lämnade hen hos en ”barnvakt”. Det kan också vara att familjehemmet och de placerade barnen inte gjorde något tillsammans ”bara de”. När tonåringen följde med familjehemmet till deras släktingar utan att känna sig som en del av familjen ökade det känslan av att inte höra till. En av ungdomarna beskriver känslan så här:

Vi följde alltid med när [familjehemmet] skulle till sin familj, vi var bara med och så satt vi där hos [deras] familj och kollade på.

Det kan också vara att den placerade tonåringen inte får samma uppbackning när det gäller fritidsintressen som biologiska barn och att känslan är att omsorgen utförs på uppdrag av socialtjänsten och inte för att familjehemmet lagt märke till och vill uppmuntra tonåringens intresse. En av de intervjuade upplevde det så här:

Jag gick ju i [träning] men det var mer som att jag sa till soc att jag vill börja på [träning] men då ska du börja på [träning]. Det var just dom här grejerna att det fanns inget intresse av mig.

Ett familjehem sa till tonåringen att det är stor skillnad på känslor för ett fosterbarn och ett biologiskt barn och det skapade ett avstånd. Hen uttrycker förståelse för att det kunde vara så, men tycker att det är svårt att förstå varför de måste säga det uttryckligen:

Jag tyckte dom gjorde väldigt stor skillnad på deras barn och mig. Men just det att dom var så tydliga med att säga det var jobbigt.

De flesta av de intervjuade ungdomarna har positiva erfarenheter av familjehemmets släkt och övriga barn och familj. En hade en neutral ytlig kontakt med familjehemmets vuxna barn. En hade dåliga erfarenheter av släktingar som inte var snälla i och utanför familjehemmet. Då blev det svårt att trivas och känna sig inkluderad:

När jag berättade till [familjehemmet] då försvarade [familjehemmet], det var ju ändå [familjehemmets] eget kött och blod ...

En av ungdomarna uttryckte att det är svårt att ta emot en ny familj när man är tonåring. Hen tror att det även är svårare för familjen att ta emot en tonåring jämfört med ett litet barn. Tonåringen kommer ju med sin historia och mår kanske dåligt på grund av sina erfarenheter i den biologiska familjen. Tonåringar är även medvetna om att familjehemmet ersätts för sitt uppdrag:

Det är svårare för en tonåring att ta emot nån annan också. Så är det att man har ju redan en bakgrund men också att veta att nån får pengar för att ha en, det känns inte sådär hundra procent.

Den placerade tonåringen behöver vuxna som förstår och kan möta sin ungdom utifrån hans behov när det till exempel uppstår konflikter eller när tonåringen inte kan ge ett tydligt uttryck för sina behov. En av de intervjuade reflekterar över om de negativa situationer som uppstod i familjehemmet också kan ha berott på hen själv:

Jag kände mig inte omtyckt det gjorde jag inte. Jag skapade ju säkert mycket problem, jag är ju inte oskyldig i det här heller.

Faktorer i tonåringarnas bakgrund med anknytningsproblematik försvårar ofta när det gäller att få det att fungera och kännas bra för hen i familjehemmet.

Två av de intervjuade beskriver att de känt ensamhet i sina familjehem. En av dem kände ensamhet trots att hen också trivdes i sitt familjehem. Anledningen till att ensamhetskänslorna kan vara lättare att förklara när tonåringen inte trivs i familjehemmet, men känslan av ensamhet kan finnas där trots att tonåringen trivs ganska väl och fastän familjehemmet försöker få tonåringen att känna sig som en del av familjen. Den andra som kände sig ensam hade inte trivts i sitt familjehem. Hen hade även talat med andra familjehemsplacerade barn och förstod att hen inte varit ensam om sin känsla av ensamhet. Så här tänker hen om ensamhet:

Jag tycker att sanningen är att sen den dagen ett barn blir placerat i fosterfamilj så kan de ju vara beredd på att vara ensam, för man blir, man känner sig väldigt ensam när man bor i en fosterfamilj och inte blivit placerad sen spädbarn.

Ensamhetskänslor är också något som Cederborg och Karlsson (2001) fann hos de barn som de intervjuade i sin studie. Sex av 20 barn hade svåra upplevelser av ensamhet under sin placeringstid. 11 av 20 barn i studien upplevde känslor av främlingskap i sina familjehem. Åtta av dem upplevde främlingskap i förhållande till familjehemsföräldrarna och fyra barn kände sig främmande i förhållande till barnen i familjehemmet.

Kontakten med den biologiska familjen

De flesta ungdomar beskriver att deras biologiska familjer var positiva till barnens familjehem. Föräldrarna tyckte att placeringen inneburit en positiv vändning för deras barn. En biologisk familj var mycket negativ till tonåringens familjehem. När det gällde kontakten med familj och släkt fick tonåringarna oftast hjälp av sitt familjehem. Ibland hade tonåringen själv reglerat kontakten och ibland hade socialtjänsten upprättat en tydlig planering för umgänget. När tonåringen farit illa av kontakten med sin släkt initierade familjehemmet en begränsning. De har också tagit tonåringens parti och hjälpt dem att förhålla sig så att de inte ska ta illa vid sig i kontakten med sin släkt:

Dom har hjälpt mig med att ja men strunta mer i när vi bråkar.

En av ungdomarna upplever att familjehemmet inte förstod att hen behövde och önskade vara en del av både sitt familjehem och sin biologiska familj. Familjehemmet ville istället begränsa en positiv kontakt med tonåringens släkt:

Det var lite sådär att är man familj ska man ställa upp för varandra och lite sådär att antingen är det här din familj eller så är det din familj.

Det här familjehemmets inställning till umgänge går inte att förklara med utgångspunkt i barnets behov. Det kan handla om att familjehemet inte förstod tonåringens behov eller om att det var svårt att genomföra umgänget praktiskt. Höjer (2001) skriver att det råder konsensus om att barn och ungdomar som är placerade i familjehem behöver ha kontakt med sin biologiska bakgrund. De familjehem som hon intervjuade tyckte inte att kontakten med fosterbarnens föräldrar påverkade familjehemmets liv men det fanns familjehem som beskrev en konkret påverkan eftersom det tog mycket tid att praktiskt genomföra kontakten.

Att flytta till eget boende

Tonåringarnas placeringar avslutades när socialtjänsten bedömde att de kunde upphöra. Ungdomarna var i genomsnitt 19 år då de flyttade till egen bostad. En placering avslutades av praktiska skäl, men även socialtjänsten bedömde att den kunde upphöra. Två placeringar avslutades tidigare (på tonåringens initiativ) än socialtjänstens ursprungliga planering. Fyra ungdomar kände sig inte redo att flytta hemifrån när socialtjänsten initierade att de skulle flytta, vilket medförde att ett par av dem bodde kvar i familjehemmet ytterligare en tid. En av de intervjuade som hade en önskan om att bo kvar längre i familjehemmet säger så här:

Bo kvar lite längre faktiskt om jag själv skulle få bestämma. Ja lite längre faktiskt.

De två tonåringar som tog initiativ till att flytta trivdes inte och ville flytta av den anledningen. En fick stöd av socialtjänsten att flytta direkt medan en ungdom fick avvakta. De här familjehemmen var inte positivt inställda till att tonåringarna ville flytta. En av de intervjuade reflekterar så här över sitt familjehems sätt att förhålla sig:

För att även om de inte tycker så, så hade dom kunnat respektera beslutet jag fattade om att flytta fast det inte var det beslutet dom tyckte.

När inte socialtjänsten ordnade lägenhet så har familjehemmen gjort det. Vanligtvis har familjehemmen hjälpt till vid själva flytten, ibland tillsammans med någon ur det biologiska nätverket.

Alla utom en av ungdomarna har idag kontakt med sitt familjehem. Kontakten kan vara allt från telefonkontakt några gånger i månaden till daglig kontakt där det är till familjehemmet man vänder sig i stort och smått. För några har kontakten med familjehemmet förändrats över tid och för några har kontakten varit densamma sedan de flyttade. Några av ungdomarna har väldigt lite kontakt med sitt biologiska nätverk. De ungdomar som har mer kontakt med sin biologiska familj vänder sig både dit och till familjehemmet när det uppstår bekymmer. Av de sju intervjuade ungdomarna har två endast vänt sig till sin biologiska familj när de behövt hjälp sedan de flyttat hemifrån. En av dessa har på senare tid även kontakt med och får stöd av familjehemmet. Av de övriga fem vänder sig två endast till familjehemmet och tre till både familjehemmet och sin biologiska familj när de behöver någon slags hjälp.

Höjer och Sjöblom (2011:33) skriver i en artikel om övergången från ung till vuxen att:

Några av de ungdomar som bott i familjehem uttryckte en osäkerhet över huruvida de självklart skulle fortsätta att vara en del av familjehemmet och få tillgång till stöd från detta. Osäkerheten hade troligtvis sin grund i varierande faktorer, men den osäkerhet och obeständighet som är kopplad till en familjehemsplacering (Vinnerljung 1996) kan vara en möjlig anledning. Fosterföräldrar ska ge *god vård och fostran* (6 kap § 7 SoL) under tiden barnet eller den unge är placerad, men de skall inte *ersätta* föräldrarna, endast *komplettera* dem.

De flesta av de intervjuade ungdomarna bor idag i den kommun där de familjehemsplacerades. Vid intervjutillfället var alla nöjda med det liv de levde och placerade sig i det övre spannet (7-8-9-10) på en tiogradig nöjdhetsskala. De trivdes med relationerna omkring sig, med bostaden, att ha jobb, ja med livet i stort. En av ungdomarna hade nyligen blivit arbetslös, men hyste gott hopp om att snart få arbete igen. En saknade att ha en familj att tillgå när det gällde praktisk hjälp och när det stundade storhelger.

Ungdomarnas förslag på förbättringsområden

De intervjuade ungdomarna tog upp några saker som varit viktiga för dem och som de anser är viktiga för att det ska bli bra för en ung person som kommer till ett familjehem. En del av detta finns redan redovisat i resultatet men intervjupersonerna tar även upp detta som särskilt viktigt för att barn ska trivas i familjehem. Det är dels att känna sig inkluderad och att vara inräknade i allt som familjehemmet företar sig och dels att man gör saker tillsammans i familjen som den enheten/familj man är eftersom det skapar samhörighet och gemenskap. Det är inte säkert att känslan av samhörighet uppnås när man till exempel åker och hälsar på hos familjehemmets släktingar. Två ungdomar med olika erfarenheter beskriver betydelsen av att göra saker tillsammans:

Att alltid vara inräknad och att vi som ändå har gjort saker och om jag typ har suttit hemma och tyckt att nånting varit tråkigt nån gång så bara; men ska vi fara och hyra en film.

Det hade varit ganska trevligt kanske att göra nånting, jag har aldrig med mina fosterföräldrar varit och bowlat eller gått på bio eller sådär.

Samhörighet i familjen skapas också genom att ungdomen uppmuntras till delaktighet, att hjälpa till hemma och till att hålla ordning i sitt rum.

Ungdomarna framhåller även att det är viktigt att familjehemsföräldrarna har tid med dem och visar äkta omtanke och omsorg. Det hade även underlättat om familjehemmen haft kunskap om funktionshinder, känt till tonåringens bakgrund, fått eller tagit emot hjälp att förstå tonåringen, haft förståelse för hur det kan kännas att inte kunna bo med sin biologiska familj, haft kunskap om självkänsla och så vidare. En av de intervjuade tar upp att socialtjänsten borde kunna hjälpa till:

Men att socialtjänsten kan komma och stötta lite, dom som har utbildning, och säga att det här kanske är nånting man kan tänka på.

Annat viktigt är att de vuxna är uthålliga och påhittiga. Det är även bra att familjehemsföräldrar hjälper till med skolarbetet så gott de kan. Tre av ungdomarna tog upp att det är bra för det familjehemsplacerade barnet att ha andra vuxna (lärare, BUP, skolkurator osv) förutom socialtjänsten och familjehemmet att tala med:

Det var som en trygghet att få berätta för nån hur det var. Det fanns ju kompisar i ens egen ålder men det är ju inte riktigt samma sak.

De intervjuade som av olika anledningar inte trivdes i sitt familjehem tror inte att familjehemmen hade för avsikt att göra sitt placerade barn illa, utan visar förståelse för familjehemmen och menar att de också var goda och snälla. Ungdomarna tror att anledningen till att det blev fel handlar om okunskap hos familjehemmet, något som exemplifieras så här:

För dom är inte elaka dom är väldigt snälla och jag tror att dom gjorde det för att dom trodde det var rätt.

Att utveckla intressen, kamratkontakter, det egna rummet och uppföljning från socialtjänsten är praktiska saker som måste fungera. De intervjuade tycker att familjehem även borde förstå betydelsen av fritidsaktiviteter. En av dem uttrycker sig så här:

Jag tycker att man ska pusha barn till att ha fritidsintressen. Både för att man ska lära känna kamrater och känna tillhörighet till någonting och sen för hälsans skull också.

Några ungdomar ger uttryck för avsaknad av god kontakt med och stöd från sin socialsekreterare. Att socialtjänsten har enskilda samtal med tonåringen utanför familjehemmet hade varit betydelsefullt enligt ett par av de intervjuade. En av de intervjuade tog upp möjligheten att tala enskilt med sin socialsekreterare.

Jag tycker man ska ha bättre uppföljning med barnen och göra det på platser vars, där man inte är hemma ... För det är ju, även om allt går jättebra så är det ju en stor händelse i ens liv. Det är ju en sorg att inte ha kontakt med sina föräldrar.

Att inte få möjlighet att samtala enskilt med sin socialsekreterare gör det svårt för tonåringen att berätta om hur hen upplever sin situation. En av ungdomarna tog upp att socialtjänsten hade svårt att förstå hens sätt att uttrycka vantrivsel. Socialtjänsten tyckte istället att hen var besvärlig.

Så jag tror inte att de [socialtjänsten] riktigt fattade vad som hände.

De intervjuade har också tankar kring val av familj till tonåringen och svårigheterna med det. Valet av familjehem måste vara avhängigt den unges behov så att hen kan få rätt hjälp. Ungdomarna säger också att

det kan bli konflikter när flera barn och ungdomar måste dela på föräldrarnas omsorg. En av de intervjuade framhåller att det skulle varit bra att träffas, tonåring och familjehem, fler gånger innan placeringen. Hen menar att det inte finns någon garanti för att det ska fungera bra bara för att familjehemmet tagit emot barn tidigare. Ytterligare en aspekt som kommer upp är anledningen till att familjehemmet tar emot barn i sitt hem, huruvida familjehemmet har ett genuint intresse för den som kommer, vilket den här unga vuxna beskriver:

Det är ju väldigt avgörande vad den andre personen känner för en. Och de kan jag ju som inte säga att soc eller nån kan ändra på. Det jag kan säga som råd är att jag tycker att dom ska lära känna varandra lite innan.

Här talar ungdomarna om vikten av att utgå från varje tonårings behov och att familjehemmet har tid och intresse för tonåringen. Ett barn eller tonåring som placeras i familjehem är i en mycket utsatt position. Hen är beroende av familjehemmet, hur de bemöter tonåringen, vad familjehemmet har för kunskaper, hur de ser på sitt uppdrag, varför de tar emot tonåringen och vilket utrymme tonåringen får lov att ta.

De intervjuade ungdomarna beskriver att deras erfarenhet är att familjehem är väldigt olika. På frågan om vad de skulle säga till en tonåring som är på väg att flytta till familjehem är svaret att det är svårt att veta eftersom familjehem är olika. De intervjuade har själva olika erfarenheter, de känner personer som berättat om sina erfarenheter, de jämför sitt familjehem med syskons och så vidare. En av de intervjuade säger så här:

Jag skulle säga att det är beroende på vilket familjehem du kommer till. Framförallt det är väldigt stor skillnad mellan familjehemmen, det är grymt stor skillnad ... jag skulle inte valt ett annat familjehem.

Den här unga vuxna pekar på att hens familjehem var ett familjehem som satsade mycket tid och energi på att förstå och hjälpa det placerade barnet. Familjehemmet skapade förutsättningar, satte gränser, förklarade och stöttade tonåringen:

[Familjehemmet] hade jättemycket tid med mig. [Familjehemmet] hjälpte ju mej jättemycket, så mycket hjälp skulle jag inte fått från nåt annat hem tror jag. Dom hade ju också såhär ja men tar vi på oss ett barn så ska vi inte göra någon särbehandling här och så till exempel tar vi på oss en ska vi ha förutsättningar för att kunna göra det.

Några av de intervjuade ungdomarna var odelat positiva till familjehemsvård trots att det ibland varit kämpigt att inte bo i sin egen familj.

Att enligt mig mina upplevelser av det så har det bara varit bra, det har hjälpt mig även om det var jobbigt ibland såklart att inte bo hos [förälder] och allt sånt men det var bra.

Sammanfattning

De intervjuade ungdomarna har sammanlagt cirka 24,5 års erfarenhet av att bo i familjehem från FiN. De flesta tycker att det var svårt att flytta in till en helt ny familj särskilt eftersom de inte mådde så bra när de kom. Det var viktigt att vara välkommen av *alla* i familjen och att familjehemsföräldrarna var glada och på olika vis hjälpte tonåringen att komma ut ur sitt rum och bli bekväma i familjen. Kramar, att vara inbjuden till allt, rättvisa, att få familjehemmets tid, tålmod och omsorg är betydelsefullt för att känna tillhörighet i familjen. Det motsatta, att inte vara inbjuden till allt familjehemmet gör, när släktingar inte var snälla, när tonåringen inte blev förstådd, när familjehem gjorde skillnad mellan biologiska barn och placerade barn, skapade det utanförskap och ensamhet.

Sammanfattningsvis lämnar de intervjuade ungdomarna följande synpunkter och förslag:

- Fundera på om du har tid och ork för tonåringen och om ni kommer att passa ihop.
- Tonåringen ska vara inräknad och medbjuden i allt som familjehemmet gör för att uppnå den viktiga känslan av att känna sig inkluderad i familjen.
- När alla i familjehemmet gör saker tillsammans, bara de, uppstår känslan av gemenskap och samhörighet.
- Var rättvis, visa äkta omtanke, underlätta så att tonåringen kan utveckla intressen och kamratkontakter.
- Ta emot hjälp att förstå tonåringen. Skaffa mer kunskap om hur det kan vara att inte kunna bo i sin biologiska familj, om funktionshinder och annat som kan vara aktuellt så att ni bättre förstår tonåringen.
- Det är positivt för tonåringen att få möjlighet att tala med andra vuxna. Det är bra för tonåringen med kontinuerliga samtal med sin socialsekreterare på en neutral plats.

6. Föräldrarna i familjehemmet

Här presenteras familjehemmen, hur de planerar inför och tar emot en tonåring samt hur de ser på det stöd som FiN ger dem i sitt uppdrag. Kapitlet avslutas med familjehemmets förslag när det gäller vad som kan förbättras i stödet från FiN.

Den intervjuade familjehemsföräldern är i genomsnitt 53,5 år. De flesta har vuxna biologiska barn, men några har minderåriga barn hemma. Gemensamt är att de har lång erfarenhet av att ta emot barn och har i medeltal tagit emot barn i elva år. Eftersom det är ett genomsnitt finns här familjer som har varit familjehem både längre och kortare tid. Tillsammans har de tagit emot 53 barn och ungdomar. Det blir cirka sju barn per familj. De ungdomar som familjehemmen tagit emot har i genomsnitt varit drygt 15 år när de kom och de stannade i medeltal drygt två år i familjehemmet.

Välkommandet

Här följer en kort inblick i hur FiN:s familjehem planerar inför att ett barn eller ungdom ska flytta in och vad familjehemmet anser är viktigt att tänka på för att en tonåring ska få det bra i sitt familjehem. Beskrivningen av hur familjehem ”gör” när de tar emot ett barn eller ungdom ger en bild inifrån familjehemmet och utgör ett komplement till ungdomarnas beskrivning.

När familjehemmet får en förfrågan om de kan ta emot ett barn anser familjehemsföräldrarna att det är viktigt att familjens barn informeras om att familjehemmet eventuellt kommer att ta emot ett nytt barn. Barnens tankar och känslor inför möjligheten att en ny person ska flytta in är betydelsefulla och tas på allvar. Man resonerar tillsammans men det är de vuxna som fattar beslut. Familjens barn är även viktiga och deltar om möjligt när det nya barnet/ungdomen kommer på besök inför en eventuell placering.

När inflyttningen sker behöver familjehemsföräldrarna ha tid för den person som kommer. Det handlar om tid att vara tillsammans och lära känna varandra, tid att kunna möta det som händer kring den nya personen, tid att vara tillgänglig via telefon om tonåringen behöver det. Till exempel att snabbt kunna komma och hjälpa till i skolan om det uppstår bekymmer. Två familjehem beskriver hur de gör:

[Familjehemmet] försöker i första hand se till att [familjehemmet] verkligen har den här tiden för att det inte ska bli stressigt så att det finns tid för det som händer med den här ungdomen.

Vi försöker vara tillsammans, det tror [familjehemmet] är det absolut viktigaste.

Under placeringen är det viktigt att tonåringens kamrater är välkomna, att de kan bjudas på fika eller att det finns plats för en extra tallrik vid bordet för kompisen. Under placeringen är också hänsynstagande (tonåringen behöver att man tar hänsyn), humor, tålamod och att ge chanser

viktiga aspekter av familjehemmets vardagsbemötande. Ett familjehem uttrycker att omsorg är mycket viktigare än att vakta och straffa och ett familjehem säger att det är viktigt att vara lugn och inte hetsa upp sig i onödan.

De flesta familjehem tar upp tonåringens delaktighet som en väg till inkludering. Att de hjälps åt med vardagliga saker, att ungdomarna träffar familjehemmets släktingar och följer med på allt familjen gör, både roliga och tråkiga saker. Att bli sedd, att man inte gör skillnad mellan placerade barn och biologiska barn, vilket det här familjehemmet ger ett exempel på:

Att man tar med dom i allting ... utomlands och till stugan ja att dom är delaktiga i alla grejer som vi gör. Vi försöker att ha dem så lika våra egna barn som möjligt.

När det gäller avslutningen ser ett familjehem till att de tar emot en ny tonåring strax innan en tonåring ska flytta hemifrån. Syftet är att visa det nya barnet att de som familjehem finns kvar för ungdomen även efter att placeringen avslutas:

Ibland kan det vara en trygghet för dom att se att man också avslutar snyggt.

Alla familjehemsföräldrar har kvar någon kontakt med de flesta barn och ungdomar som bott i familjen. Ungefär hälften av familjehemmen har mycket kontakt med tonåringarna efter att de flyttat hemifrån och socialtjänsten avslutat placeringarna. Kontakten kan vara likadan som med de biologiska, utflugna barnen. Den kan också vara tät från början för att sedan minska när åren går. Kontakten kan variera, ibland är den tät och ibland glesare. Kontakten är också olika beroende på med vem det är. Det kan vara att ungdomarna kommer och fikar, äter middag eller endast har kontakt via sociala medier. Några familjehem har mindre kontakt med tonåringarna som flyttar hemifrån. De kan ha tät kontakt med någon, men oftast är det mindre kontakt, via telefon eller Facebook. Ett familjehem beskriver att det inte sällan är svårt i slutet av placeringar på grund av ungdomarnas egen bakgrund. De här tonåringarna "ser till" att bli ovänner inför avslutningen. De familjehem som har mindre kontakt beskriver att de förmedlar till tonåringen att de finns där om hen vill ha kontakt. En av familjehemsföräldrarna säger så här:

Sen får de bestämma själva om kontakt, nån gång så då tar [familjehemmet] telefonen.

FiN vet att en del familjehem tycker att avslutningen är svår. De vill inte tränga sig på utan förmedlar till ungdomen att de "finns här, ring gärna". Andra familjehem tar en mer aktiv kontakt. Ibland avslutas placeringen med att familjehemmet får i uppdrag att vara kontaktperson under en period.

Stödet till familjehemmen

De flesta familjehem är helt nöjda med det stöd som FiN erbjuder. De lyfter fram fördelarna med verksamheten och pekar på tillgänglighet,

snabb respons och stöd av konsulenterna. Familjehemmen uppskattar kontinuiteten, att FiN finns med under hela placeringen och säger att FiN:s stöd och hjälp motsvarar familjehemmets behov.

Familjehemmen upplever att de får ett stort stöd (mycket stort eller ganska stort stöd) under hela placeringstiden, när det uppstår problem, i kontakten med olika aktörer och med barnets eget nätverk. Två familjehem uttrycker att det hänt att de saknat stöd från FiN:s konsulenter när det uppstått akuta situationer i familjehemmet.

I början av placeringen hjälper konsulenterna till att tydliggöra alla de inblandades olika förväntningar. Det är socialtjänstens, barnets och familjehemmets förväntningar på varandra. Tydliga förväntningar underlättar sedan för familjehemmet i vardagen. Eftersom konsulenterna ofta besöker familjehemmet blir det lätt att ta upp funderingar allt eftersom de uppkommer. Familjehemmen får vid behov hjälp med myndighetskontakter. Det kan vara allt från att sitta i telefon för att nå rätt person, att prata av sig när myndigheter inte motsvarar familjehemmets förväntningar till att delta på möten eller att få till stånd en kontakt när BUP sagt nej. Konsulenterna hjälper också familjehemmet att formulera och adressera bekymmer, vilket det här familjehemmet belyser:

Det är enklare för mig att ringa till [familjehemskonsulenterna] och mumla någonting och hon får ihop det till en mening som är konkret och kristallklar, ringer upp ansvarigt område och löser problemet.

Under hela placeringen finns FiN nära till hands och kan komma hem till familjehemmet och hjälpa till att reda ut bekymmer. Konsulenterna är tillgängliga på telefon att resonera med och familjehemmet får därmed snabb feedback på sina funderingar, vilket de upplever som ett omedelbart stöd. När tonåringen far illa av kontakten med sin familj hjälper konsulenterna familjehemmet att sätta gränser på ett bra sätt. När tonåringen agerar på ett sätt som familjehemmet inte riktigt förstår hjälper konsulenterna familjehemmet att komma underfund med tonåringens agerande så att de kan möta ungdomen utifrån hans behov. Ett familjehem beskriver att familjehemskonsulenterna:

... kan förklara barnets beteende, jag ser bara beteendet och inte tankegången bakom.

FiN står för kontinuitet. De finns med under hela placeringen. Det är särskilt viktigt för familjehemmet när socialsekreterare ofta byts ut. Ett familjehem beskriver att konsulenterna blir en positiv representant för socialtjänsten inför ungdomarna. En person de kan vända sig till och som tonåringen upplever står på "deras sida".

Att FiN hör av sig och frågar om de kan vara till hjälp och att de finns till hands om det skulle uppstå något akut känns mycket bra för familjehemmen. För flertalet intervjuade familjehem är FiN skillnaden mellan att vara familjehem och att inte vara familjehem. Så här säger ett familjehem:

Idag skulle [familjehemmet] aldrig välja att jobba som familjehem om inte FiN som organisation fanns. Så stor skillnad är det.

Mest betydelsefullt är att FiN är tillgängliga om behov uppstår akut. Det är också den aspekt som familjehemmen var minst nöjda med när det gäller stödet från FiN. Även för familjehem som inte upplever att de behöver så mycket stöd var det angeläget att kunna nå konsulenterna vid akuta situationer.

För [familjehemmet] är det mest betydelsefullt att veta att dom finns där om [familjehemmet] behöver. Det är det viktigaste. Förut var det både dag och natt, nu är det bara dag men [familjehemmet] har ju inte behövt någon natt hjälp så att säga.

Det är en trygghet att veta att [familjehemmet] kan lyfta luren och så kommer de.

Nya arbetstidsregler gör att FiN inte längre erbjuder sina familjehem samma möjlighet till akut stöd på kvällar och helger som tidigare, då de hade jour dygnet runt. Sedan oktober 2014 är konsulenterna i tjänst vardagar kl. 08.00-20.30 och lördagar klockan 10.00-20.30. Övrig tid hänvisas familjehemmen till respektive kommuns socialjour. Det här är en försämring ur familjehemmens perspektiv. Familjehem har också bemötts frågande när de ringt kommunens socialjour eftersom de är familjehem inom FiN. Ett familjehem berättar att de skadats fysiskt och psykiskt när de lämnades utan stöd i en akut situation.

När det gäller tillgänglighet tar något familjehem upp att det kan vara svårt att nå FiN även under ordinarie jourtid. FiN ringer upp när de har möjlighet, men ofta är familjehemmets behov omedelbart, vilket exemplifieras så här av ett familjehem:

Det är ganska svårt att få tag på dom. Och är det akut så behöver jag hjälp nu, inte om fyra timmar.

Även FiN-konsulenterna nämner deras förändrade arbetstider som en försämring för familjehemmen. De vet att familjehem ensamma fått ta hand om svåra situationer sedan juren ändrades.

I den utsträckning familjehemmen behöver så upplever de att FiN har kunnat vara till hjälp när det uppstår bekymmer i den egna familjen. Det kan vara i förhållande till de egna barnen eller bekymmer som rör vuxenrelationen.

Familjehemmens förslag på förbättringar

Det finns en förståelse hos familjehemmen för att FiN inte kan erbjuda jour dygnet runt med nuvarande personalstyrka. Fler konsulenter föreslås som en lösning. Eventuellt kan behovet av stöd under jourtid minska om familjehem lär känna och blir ett stödjande nätverk för varandra.

Flera familjehem har idéer när det gäller att utveckla FiN:s verksamhet. Det finns önskemål om att träffa FiN:s andra familjehem regelbundet.

Dessa träffar skulle innebära att familjehemmen möts antingen själva eller tillsammans med FiN samt att det ibland skulle kunna finnas inslag av information eller fortbildning vid träffarna. Intentionen är att förkovra sig, dela erfarenheter och att utveckla ett stödjande nätverk:

Det som är bra med utbildningsdagarna är att man träffar alla andra familjer, där lär man sig jättemycket av varandra. Bara det man diskuterar exempel tycker jag man lär sig jättemycket av.

Det är emellertid svårt att hinna lära känna varandra när de träffas under ordinarie utbildningsdagar då programmet är späckat.

Ett annat förslag är att anordna specifik utbildning till familjehem med material liknande Familjeverkstan⁸ som anpassats till familjehem. Skillnaden skulle vara att konsulenterna arbetar enskilt med familjerna och inte i grupp som Familjeverkstan.

Alla familjehem deltar på fortbildningsdagar som erbjuds via FiN. Familjehemmen har olika förslag på teman för framtida utbildningsdagar. Till exempel kunskap om hur man handskas med besvärliga personer och om hur familjehemsföräldrar kan jobba med sig själva och de reaktioner som lätt väcks i vuxna som finns kring den placerade tonåringen:

Det jag har tänkt när man hört andra familjer och familjehem som har berättat ... så har jag ofta tänkt att vad lätt det blir en hopblandning av det ungdomen känner och det som väcks i familjen då som dom är i.

Vidare finns förslag om en utbildningspott per familjehem som de kan använda efter eget behov. Ett familjehem tar upp behov av konkreta resurser i form av avlastning för särskilt resurskrävande ungdomar, och ett annat familjehem föreslår regelbunden uppmuntran till familjehem i form årliga kursdagar då man kombinerar föreläsningar med middag och övernattnig.

Sammanfattning

De intervjuade familjehemsföräldrarna har i medeltal tagit emot barn i sitt hem i elva år var. Inför att ett barn ska placeras hos dem så samtalar de med de barn som bor i familjen och deras känslor inför att en ny person ska flytta in tas på allvar. När det nya barnet flyttar in är det viktigt att familjehemsföräldrarna har tid för hen. Så att de kan lära känna varandra, kan möta det som händer kring barnet och kan stödja praktiskt i olika sammanhang. Att ha tålamod, visa hänsyn, ge omsorg och chanser är viktigt. Det är viktigare att ge omsorg än att vakta och straffa och det är viktigt att vara lugn och inte brusa upp. Flera familjehemsföräldrar tar upp rättvisa, att tonåringen tas med i allt, att man hjälps åt i vardagen och att tonåringen följer med på både det tråkiga och det roliga som familjen gör. De intervjuade familjehemsföräldrarna

⁸ Familjeverkstan är ett filmbaserat utbildningsmaterial med syftet att utveckla relationer och samspel i familjen. Bakom materialet står Statens folkhälsoinstitut och Preventionscentrum i Stockholm.

lämnar utifrån sina erfarenheter följande förslag på hur stödet från FiN kan förbättras:

- Återgå till att erbjuda familjehemmen möjlighet till kontakt och stöd av FiN dygnet runt. Det skapar trygghet och skyddar mot svåra situationer.
- Skapa möjligheter för FiN:s familjehem att träffas och lära känna varandra. De kan på så vis stödja och hjälpa varandra.
- Förutom de kontinuerliga utbildningsdagarna, erbjud generell och/eller individuell utbildning till familjehem.
- Skapa möjlighet till avlastning vid särskilt resurskrävande uppdrag.
- Visa uppskattning och uppmuntra familjehem inom FiN i form av till exempel kursdagar med övernattning och middag.

Förutom familjehemmens förslag på förbättringar av stödet från FiN vill jag tillägga att det verkar finnas ett behov av ökad kunskap om placerade ungdomars behov när de flyttar hemifrån samt motsvarande rutiner hos respektive kommun.

7. Diskussion

I början av placeringen kände sig flera av de intervjuade ungdomarna övergivna och utsatta eftersom de bara besökt det tilltänkta familjehemmet en gång innan de flyttade in. Det här är något som även Cederborg och Karlsson (2001) beskriver i sin studie där över hälften av barnen hade känt sig övergivna i samband med sin placering i annat boende. Cederborg och Karlsson hänvisar till Andersson (1995; 1998a) som menar att barn bör få chans att skapa positiva relationer till de vuxna i familjehemmet inför placeringen för att anpassningen i den nya hemmiljön ska bli optimal.

Ungdomarna uttryckte att det i början av placeringen kändes bra att familjehemsföräldrarna var glada, hade tid, gav tonåringen uppmärksamhet och hjälpte hen att känna sig bekväm i familjen. Det var betydelsefullt att *alla* i familjen var positiva till den nya familjemedlemmen. Även släktens inställning var betydelsefull, särskilt när de träffas ofta.

Alla familjehem beskrev att de talar med familjens barn inför att en ny person eventuellt ska flytta in. Barnens tankar och känslor inför detta tas på allvar. När tonåringen sedan flyttade in behövde de vuxna ha tid för den nya personen så att man kan vara tillsammans och lära känna varandra och för att kunna ta hand om det som händer kring tonåringen och snabbt kunna hjälpa tonåringen vid behov. Det är också en grundregel inom FiN att en vuxen i familjehemmet ska vara hemma på hel- eller deltid under det första halvåret. Familjehemmen är helt nöjda med det stöd FiN ger i början av placeringen där de bland annat tydliggör förväntningar något som underlättar i vardagen. Det är också lätt att ta upp funderingar eftersom konsulenterna ofta besöker familjehemmet.

För att tonåringen ska bli trygg med sin nya familj behöver hen få möjlighet att utifrån sina förutsättningar börja knyta an till familjehemsföräldrarna. Det är ibland en svår process som kan ta tid eftersom tonåringen, beroende på vad hen varit med om tidigare i livet, kan ha etablerat ett annorlunda beteendemönster i förhållande till sin omgivning (Bowlby 2010).

Under den pågående placeringen var det viktigt för tonåringen att känna tillhörighet till familjehemmet och det gjorde de när de var ”medräknade i allt” som familjehemmet gjorde. Även kramar och att känna sig omtyckt var betydelsefullt för känslan av tillhörighet, liksom rättvisa. Att bli förstådd och få omsorg utifrån sina behov, en ”genuin omsorg” där de vuxna mötte tonåringens behov (och inte agerade för att socialtjänsten säger...) var också viktigt.

När tonåringen inte var medräknad i allt, när det var stor skillnad mellan familjehemsplacerade barn och barn i släkt och familj, skapade det ett utanförskap. När familjehem sa att det var skillnad på känslor för tonåringen och egna barn skapade det ett avstånd liksom när tonåringen kände sig missförstådd. Ett par ungdomar kände ensamhet i sina familjehem, även fast en av dem ändå trivdes i familjehemmet. Oavsett anledning till ensamhetskänslorna behöver tonåringen få hjälp av vuxna

att uttrycka och komma till rätta med sin ensamhet. Ett par ungdomar saknade och uttryckte en önskan om enskilda samtal med sin socialsekreterare utanför familjehemmet. För några ungdomar var skolpersonal och kontaktpersonen på BUP viktiga samtalspartners.

Ungdomarnas beskrivning av det som var viktigt för dem under placeringen sammanfaller i stora delar med det Skoog (2013) fann i sin avhandling. Där önskade de familjehemsplacerade barnen att vårdgivaren skulle lyssna på dem, behandla alla i vårdmiljön lika, hjälpa dem att känna sig som en del av vårdmiljön och erbjuda en kärleksfull relation. Resultaten sammanfaller också med det barn i barnombudsmannens, BO, intervjuer (2014) uppger. De tyckte bland annat att den första tiden i familjehemmet var svår och önskade att de fått lära känna familjehemmet innan placering. De uttryckte behov av att känna sig omtyckt, av att få skjuts till aktiviteter, att ha kompisar liksom vikten av tillhörighet. De hade erfarenhet av utanförskap, att bli sämre behandlad jämfört med familjens biologiska barn, kände osäkerhet inför att flytta hemifrån och önskade enskilda samtal med sin socialsekreterare. När det gäller barn och ungdomars kontakt med sin socialsekreterare fann Cederborg och Karlsson (2001) att socialsekreterare verkade undervärdera sin betydelse som utsatta barns samtalspartner och menar att socialsekreterare, genom att avstå samtal med barn, missar möjligheten att förstå barnets perspektiv.

Att familjehemsföräldrarna har förståelse för tonåringens ibland besvärliga sätt att uttrycka sina behov och kan möta tonåringen på rätt sätt är viktigt för tonåringens mående och utveckling. Det fick negativa konsekvenser när familjehem och socialtjänst inte förstod tonåringens sätt att uttrycka vantrivsel. Att familjehem kan ha en svår uppgift när det gäller att förstå det placerade barnet skriver Lindén (2013). I sin studie fann hon att samtliga familjehemsplacerade barn i studien hade en anknytningsproblematik, något som kan göra det svårt för familjehem att förstå tonåringens beteende och sätt att relatera. Lindén menar att kunskaper från anknytningsteorin kan vara användbara vid handledning av familjehem.

Under placeringen är möjligheten att nå FiN akut samt att få stöd i kris-situationer viktig. Familjehemmen är inte nöjda med den reducerade jourtiden och inskränkningen av det akuta stödet. De är däremot mycket nöjda med det löpande stödet från FiN som innebär snabb och konkret feedback, hjälp att förstå tonåringens sätt att uttrycka sina behov och den kontinuitet som FiN erbjuder.

När placeringen avslutas och tonåringarna skulle flytta hemifrån kände sig fyra inte sig redo att flytta. Två stannade då kvar och två flyttade från familjehemmet. Två ungdomar tog initiativ och ville flytta eftersom de inte trivdes. En tonåring flyttade av praktiska skäl. För några har kontakten efter flytten varit densamma hela tiden, för några har den förändrats med tiden. Ungdomar som bott i familjehem och flyttar hemifrån är i en mindre trygg situation än de som bott i sin biologiska familj. Enligt Höjer (2012) är ungdomar som varit placerade särskilt sårbara eftersom de har erfarenheter av uppbrott och separation från viktiga

nära relationer. Höjer och Sjöblom (2011) fann att ungdomar som varit placerade oroade sig för hur de skulle hantera praktiska saker samt att de även oroade sig för att bli isolerade och utan känslomässigt och praktisk stöd efter de lämnat dygnsvården. Höjer och Sjöblom (2012) skriver att placerade ungdomars övergång till vuxenlivet blir lättare om de får stöd av familjehemsföräldrarna och tillgång till deras nätverk när de ska skaffa jobb och bostad. Höjer och Sjöblom menar att socialtjänstens inriktning är att ungdomar som flyttar från heldygnsvård ska bli självständiga och att det i socialtjänsten finns en omedvetenhet om betydelsen av familjetillhörighet och familjerelationer för ungdomarna.

I ett utvecklingsekologiskt perspektiv sker människans utveckling i samspel med omgivningen på olika nivåer. Andersson (2013) skriver att utvecklingsekologin sätter fokus på utveckling i sitt sammanhang och på den pågående anpassningen mellan den växande individen och dennes omgivning. Den familjehemplacerade tonåringen kommer till en ny familj/mikrosystem (Andersson 2013) som de ska lära känna och bli trygg i. Några ungdomar tog upp att det kändes bra när familjehemmet, som egen enhet, gjorde saker tillsammans. Man kan säga att det var ett sätt att stärka mikrosystemets band till varandra.

Samspelet mellan familjehemmet och olika närmiljöer, till exempel skolan och familjen får stor betydelse för tonåringen. Fungerar det bra ökar tonåringens möjlighet att lyckas. För ett par tonåringar blev mikromiljön/familjehemmets geografiska läge och samhällets brist på allmänna kommunikationer begränsade när det gäller möjlighet att utveckla kamratrelationer och intressen. Då blir tonåringen mer beroende av att mikromiljön/familjehemmet möjliggör samspel utanför hemmet.

Faktorer på nationell nivå (makronivå) och faktorer som ligger utanför tonåringens direkta vardag (exonivå) får konsekvenser för mikronivån bland annat avseende tillgång till socialsekreterare och därmed kontinuitet i kontakten mellan tonåring och socialsekreterare. Tillgång till socialsekreterare kan styra tonåringens möjlighet att etablera bra relationer till familjehemmet innan placeringen. Även familjehems möjlighet att vara hemma för att möta tonåringens behov, hur stödet ser ut efter placeringens slut och familjehemmets möjligheter till akut stöd är exempel på sambandet mellan mikronivå och samhället i övrigt.

Alla intervjuade familjehem har kvar någon kontakt med de flesta av de barn och ungdomar som bott hos dem. För några fortsätter kontakten likt den kontakt man har med utflugna biologiska barn. Familjehemsföräldrar kan ibland ha tät kontakt med några och mindre kontakt med andra av dem som bott i familjehemmet. Kontakten kan också vara tät direkt efter att tonåringen flyttat, men minska efterhand. Ett par familjehem har mindre kontakt med dem som bott i familjen, men familjehemsföräldrarna förmedlar till tonåringen att de ”finns där” om tonåringen vill ha kontakt.

Sammanfattande diskussion

Att känna att man har tillgång till hjälp, stöd och resurser är viktigt när man ska möta de krav som livet ställer. Att ha stöd påverkar hur människor mår och sociala relationer är en viktig resurs som skyddar mot psykisk ohälsa (Antonovsky 2011). Alla intervjuade ungdomar fick en vardag med rutiner och omsorg i sitt familjehem. Några ungdomar fick hjälp på alla tänkbara sätt; trygghet, omsorg, inkludering och fortsatt stöd av familjehemmet på samma nivå efter placeringens slut. Några fick en stabil vardag men kände inte alltid att omsorgen var genuin, eller att familjehemmet alltid såg eller prioriterade hens behov. De ungdomar som tyckte att familjehemsvården helt hade motsvarat tonåringens behov hade i stor utsträckning erbjudits de omständigheter som Hansson och Cederblad (1995) menar är salutogena faktorer på familjenivå. Det vill säga; att hjälpa andra när de behöver det (utvecklar känsla av egenvärde, självförtroende), tillitsfulla och intima relationer, betydelsefull annan person om man inte har en familj att ty sig till, klart definierade gränser och subsystem, klara regler/gränser i hemmet, positiv föräldrabarn relation (öppen, tillitsfull) och delade värderingar (mellan generationerna).

De intervjuade familjehemmen erbjöd ungdomarna trygga hem med rutiner och i relation till tonåringen beskrev familjehemsföräldrarna att det var viktigt att ha tålmod, visa hänsyn, ge omsorg och chanser. Likaså att behålla sitt lugn, vara rättvis, ta med den placerade tonåringen i allt och att kompisar var välkomna. Genom att ha tålmod, att ge chanser och förklara i lugna ordalag förmedlade familjehemmen också gränser. Utifrån detta kan man kanske säga att de intervjuade familjehemmen erbjöd de livserfarenheter som anges är relevanta för utvecklingen av KASAM. Det vill säga konsekvens (tydliga budskap, ordning och struktur) lagom stora krav (inte för högt eller lågt ställda krav) delaktighet (i beslut, att kunna bestämma själv och inte vara i händerna på andra) samt känslomässig närhet. Delaktighet och känslomässig närhet är viktiga för att utveckla känslan av meningsfullhet. Konsekvens hjälper ungdomarna att utveckla begriplighet och en bra balans avseende krav hjälper dem att utveckla hanterbarhet (Sagy och Antonovsky 2000).

Avslutande reflektioner

Mina avslutande reflektioner blir dessa rekommendationer till FiN-kommunerna:

- Ta tillvara på familjehemsplacerade barns erfarenheter av kommunens familjehemsvård och låt dessa bli en del av underlaget för fortlöpande verksamhetsutveckling.
- Skapa förutsättningar för placerade barn att få kontinuitet i kontakten med sin socialsekreterare.
- Erbjud placerade barn stöd, praktisk och känslomässigt efter att placeringen avslutats (via familjehemmet).

- Utöka FiN:s verksamhet så att fler familjehem kan inrymmas i verksamheten och de kan erbjudas konsulentstöd dygnet runt.
- ”Ta hand om” familjehem, visa dem uppskattning och vidareutbilda dem.
- Tillför FiN:s verksamhet kompetens för att ytterligare hjälpa familjehem att förstå och möta tonåringen utifrån hans behov. Familjehem för målgruppen tonåringar med särskilda svårigheter kanske närmast kan beskrivas som ”behandling i familj” (SOU 2014:3), vilket föranleder behov av psykolog/psykiatrisk kompetens samt kunniga och välutbildade konsulenter.

Så här vid avslutningen av mitt uppdrag vill jag också fästa uppmärksamhet vid att den del av utvärderingen som handlar om familjehemmen, av utrymmesskäl, har fått stå tillbaka till förmån för ungdomarnas utsagor. Om jag hade gjort utvärderingen idag hade respektive område följts upp var för sig för att möjliggöra fullt fokus och utrymme till dem båda.

Referenser

- Andersson, Gunvor. (2013). Utvecklingsekologi och sociala problem. I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur. Andra omarbetade utgåvan.
- Antonovsky, Aaron. (2011). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Barnombudsmannen (2014). *Våga fråga - röster från barn i familjehem*.
- Bowlby, John. (2010). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av anknytnings-teorin*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Brofenbrenner, Urie. (1976). *Två barndomsvärldar*. Lund: Wahlström & Widstrand.
- Cederborg, Ann-Christin & Karlsson, Yvonne (2001). Omhändertagande med barnets perspektiv. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3*.
- Familjehemssamverkan i Norr (2009). *Det här är familjehemsvård via Familjehemssamverkan i Norr ett samarbete mellan Boden, Haparanda, Kalix, Luleå, Piteå och Älvsbyns kommuner*. Luleå socialförvaltning.
- Gjærum, Bente, Groholt, Berit & Sommerschild, Hilchen (red.). (1999). *Att bemästra*. Stockholm: Föreningen för psykisk hälsa.
- Hansson, Kjell & Cederblad, Marianne (1995). Salutogen familjeterapi. *Fokus1*. Tidskrift för familjebehandling, s 3-18.
- Höjer, Ingrid (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete. Kompendiet-Göteborg.
- Höjer, Ingrid (2012) *Att vara familjehem- om ett delat föräldraskap*. I: Bäck-Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red.). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur. Andra utgåvan.
- Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (2011). Att stå på egna ben – om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1, 2011*.
- Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (2012) På egna ben – om ungdomar som lämnar samhällsvården och deras familjerelationer. I: Bäck-Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red.) *Nätverksfamiljen*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2013). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Annika. (1993). *Intervjumetodik. Den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindén, Gunilla (1998). *Att bli fosterbarn i tonåren. Om frigörelsen från internaliserade föräldraobjekt*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.
- Lindén, Gunilla (2013). Utvecklingsekologi och sociala problem. I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). *Anknytningsteoretiska perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur. Andra omarbetade utgåvan.
- Löfstrand, Ingrid (2009). *Permanentning av familjehemsprojektet för tonårs-placeringar*. Samverkansavtal om gemensam verksamhet för rekrytering av och utbildning, stöd och handledning till familjehemför tonåringar med särskilda problem.

Sagy, Shifra & Antonovsky, Helen (2000.) The development of the sense of coherence: a retrospective study of early life experiences in the family. *International journal of aging and human development*. Vol 51 (2).

Skoog, Viktoria (2013). *Barn som flyttas i offentlig regi. En studie av förekomst och upplevelser av instabil samhällsvård för barn*. Institutionen för socialt arbete Umeå.

SoF (2001:937). Socialtjänstförordningen.

SOU 2011:9. Barnen som samhället svek - åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården. Socialdepartementet.

SOU 2011:61. *Vanvård i social barnavård- slutrapport*. Socialdepartementet.

SOU 2014:3 Boende utanför det egna hemmet- placeringsformer för barn och unga. Delbetänkande av utredningen om tvångsvård för barn och unga. Stockholm 2014.

Westberg, Monica & Tilander, Karin (2010) *Att lära av fosterbarn – åtta års arbete med intervjuer med före detta fosterbarn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2010:1

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (1990:52)

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument->

[Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-1990-52/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-1990-52/)

(hämtad 2015-03-14)

Socialstyrelsen (2013a). *Barns behov i centrum. Grundbok BBIC*.

<http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/19217/2013-11-2.pdf>

(hämtad 2015-03-14)

Socialstyrelsen (2013b). *På väg. Ett utbildningsmaterial inom BBIC*.

<http://www.socialstyrelsen.se/SiteCollectionDocuments/pavag-bbic-pm.pdf>

(hämtad 2015-03-14)

Socialtjänstlag (2001:453).

<https://www.riksdagen.se/sv/Dokument->

[Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-](https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/)

[453/](https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/) (hämtad 2015-03-14)

Bilaga 1: Informationsbrev – tonåringar

Förfrågan om att delta i en utvärdering

Det här är en förfrågan om att delta i en utvärdering. Den riktar sig till personer som under minst sex månader, tiden 2009-2013, har bott i ett familjehem som tillhandahållits av Familjehemssamverkan i Norr (FiN). FiN är en verksamhet där sex kommuner i Norrbotten samarbetar för att utveckla och förbättra familjehemsvården för tonåringar.

Du är en av dem som tillfrågas om att delta i utvärderingen. Utvärderingen, som kallas *”Utvärdering av konsulentstött familjehemsvård”*, genomförs av FiN med stöd av Forskning och utveckling/innovation (FoUI) Norrbotten.

Syftet med utvärderingen är att undersöka hur barn och ungdomar som bott i familjehem från FiN har upplevt sin tid i familjehemmet och att ta reda på hur ungdomarna har det idag. Tanken är även att undersöka hur familjehemmen upplevt det stöd de fått av FiN.

Informationsinsamlingen sker genom en intervju med dig (och andra ungdomar som varit familjehemsplacerade inom FiN). Vid intervjun kommer jag att ställa frågor om din tid i familjehemmet, om hur du ser på det stöd du fått och om hur du har det nu. Alla uppgifter jag får ta del av behandlas konfidentiellt och personuppgifter (namn, stad osv) anges inte i utvärderingsrapporten. Uppgifterna kommer att förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem.

Tanken är att resultatet av utvärderingen ska användas för att utveckla kunskap för att socialtjänsten ska bli bättre på att möta familjehemsplacerade barns behov. Resultatet presenteras i en skriftlig rapport via FoUI Norrbotten, där alla intervjuer sammanställs.

Om du ger ditt samtycke till att delta i utvärderingen kommer du att intervjuas om dina erfarenheter vid ett tillfälle. Det är frivilligt att delta och du kan när som helst avbryta din medverkan. Om du väljer att delta vill jag tacka för din medverkan genom ett presentkort på ett biobesök/biocheck.

Om du vill delta i utvärderingen undertecknar du blanketten om samtycke och skickar det till mig i det frankerade svarskuvertet. Jag behöver ha ditt svar senast **2014-08-31**.

Jag kommer att ringa upp dig på tel efter att du har fått det här brevet någon gång tiden vecka 32 till vecka 34 för att du ska kunna ställa frågor och också ta ställning till om du vill medverka i utvärderingen. Om du har bytt telefonnummer – kontakta gärna mig och meddela rätt nummer. Om du har några frågor om utvärderingen är du välkommen att höra av dig till mig.

Med vänlig hälsning

Ingrid Burman, Intervjuare/genomför utvärderingen
Tel 070-683 69 02
E-post; fin@soc.lulea.se

Bilaga 2: Intervjuguide – tonåringar

Bakgrund

1. Berätta om hur det var när du först flyttade till familjehem?
Gör en tidslinje från födelse till idag + en lista på viktiga personer under FiN-tiden

Om att bo i familjehem från FiN

2. Berätta om när du flyttade till (FiN:s familjehem).
3. Beskriv hur det var att bo i familjehemmet från FiN.
4. Beskriv din relation till familjehemsföräldrarna
5. Hur nöjd är du med din tid i familjehemmet?
1 ----- 10
Inte alls nöjd Mkt nöjd
Vad var bra/varför "5"? Vad hade fh kunna göra för att det skulle varit bättre/ännu bättre för dig, nå till "6"?

Om kontakten med den biologiska familjen

6. Beskriv kontakten med din biologiska familj

Vid avslut/om att flytta från familjehemmet

7. Berätta om när du flyttade från FiN-hemmet.
8. Berätta om din kontakt med fh efter att du flyttade ut?

Nutid

9. Berätta om ditt liv idag.
10. Hur nöjd är du med ditt liv idag?
1 ----- 10
Inte alls nöjd Mkt nöjd
Beskriv; vad är du nöjd med i ditt liv idag (som gör att du är på t.ex. "5")?
Vad skulle kunna förbättras (så att du hamnar på t.ex. "6")? (ensam, arbete, bostad, ekonomi, fritid, relation till familj/släkt, fh)
11. Berätta om din familjetillhörighet. (till fh, biol fam, båda, ingen)
12. Beskriv din inställning till att ha bott i familjehem?
Beskriv hur du tror att ditt liv skulle kunnat ha varit om du inte flyttat till familjehem.
13. Vad kan man göra för att förbättra för barn/ungdomar som bor i familjehem? Vad är viktigast?

Avslutningsvis

14. Om du skulle träffa någon (som är tex i tonåren) som skulle flytta till ett familjehem och som frågar dig; hur är det är att bo fh, vad skulle du säga då?
15. Har du något övrigt som du vill tillägga eller förtydliga?
16. Får jag återkomma till dig om det är någon fråga som jag behöver få förklarar ytterligare?

Tack!

Bilaga 3: Informationsbrev – familjehem

Utvärdering av Familjehemssamverkan i Norr, FiN

Familjehemssamverkan i Norr är en verksamhet där sex kommuner i Norrbotten samarbetar för att utveckla och förbättra familjehemsvården för tonåringar. För närvarande pågår en utvärdering av verksamheten. Utvärderingen genomförs av FiN med stöd av Forskning och utveckling/innovation (FoUI) Norrbotten.

Syftet är att undersöka hur barn och ungdomar som bott i familjehem från FiN har upplevt sin tid i familjehemmet, att ta reda på hur ungdomarna har det idag samt att undersöka hur familjehemmen upplevt det stöd de fått av FiN. Du/Ni är ett av de familjehem som tillfrågas om att delta i utvärderingen.

Informationsinsamlingen sker genom intervjuer med ungdomar som varit familjehemsplacerade inom FiN och genom intervjuer med familjehem som är aktiva inom FiN.

Till familjehem kommer jag att ställa frågor om hur ni gör för att ta emot en ung person i er familj och får hans/hennes vardag att fungera bra över tid, om hur ni skapar en bra relation till barnet/ungdomen, om när ungdomen flyttar och har flyttat från er och om hur ni ser på det stöd ni får av FiN under placeringens olika faser. Vad är betydelsefullt i stödet och är det något som kan förbättras? Jag kommer också ställa bakgrundsfrågor om hur länge ni varit familjehem, hur många barn/ungdomar ni har tagit emot och om er familjs sammansättning i övrigt.

Alla uppgifter jag får ta del av behandlas konfidentiellt och personuppgifter (namn, stad osv) anges inte i utvärderingsrapporten. Det är frivilligt att delta och du kan när som helst avbryta din medverkan. Uppgifterna kommer att förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem.

Tanken är att resultatet av utvärderingen ska användas för att utveckla kunskap för att bättre kunna möta familjehemsplacerade barns behov. Resultatet presenteras i en skriftlig rapport via FoUI Norrbotten, där all information sammanställs.

Om du är positiv till att delta i utvärderingen kommer du/ni att intervjuas om dina/era erfarenheter via telefon vid ett tillfälle.

Jag kommer att ringa upp dig efter att du har fått det här brevet någon gång tiden vecka 40 till vecka 41 för att antingen intervjua dig/er direkt (om det passar) alternativt för att boka tid för intervju längre fram. Om du/ni har några frågor om utvärderingen är du/ni välkomna att höra av dig till mig.

Med vänlig hälsning

Ingrid Burman, Intervjuare/genomför utvärderingen
Tel 070-683 69 02
E-post; fin@soc.lulea.se

Bilaga 4: Intervjuguide – familjehem

Bakgrundsfrågor

1. Civilstånd, Yrke/Arbete, Ålder
2. Hur länge har du/ni varit familjehem?
3. Hur många barn har ni tagit emot i ert hem sammanlagt (alla inkl FiN)?

	Placering- sår	Ålder vid placering	Avslutades år	FIN (Ja eller Nej)
Familjehemsbarn 1				
Familjehemsbarn 2				
Familjehemsbarn 3				
Familjehemsbarn 4				
Familjehemsbarn 5				
Familjehemsbarn 6				
Familjehemsbarn 7				
Familjehemsbarn 8				
Familjehemsbarn 9				

4. Har du/ni egna barn? Antal, åldrar?

	Ålder idag?
Barn 1	
Barn 2	
Barn 3	
Barn 4	
Barn 5	

Placering/inflyttning/under placering

5. Beskriv hur ni planerar inför att en ung person ska flytta hem till er?
Från och med när ni bestämt er för att ta emot barnet/ungdomen i er familj.
6. Beskriv hur du/ni gör för att ett barn/ungdom:
 - ska känna sig välkommen
 - ska bli trygg
 - ska trivas hos er
 - ska komma in i skolan
 - bygga upp kamratrelationer
 - utveckla fritidsintressen
 - stödja barnets utveckling från barn-ungdom-vuxen
 - som fh, vad är viktigast att tänka på så att barnet känner sig som en del av familjen?
(vad brukar familjehemmet själv göra?)

Utflyttning/avslut

7. Hur förbereder ni barnet/ungdomen på avslutning/utflytt/nästa steg?
8. Hur åstadkommer du/ni ett bra avslut på en placering? Vad är viktigt att tänka på?

Kontakt efter avslutad placering

9. Brukar du/ni hålla kontakten med barnet/ungdomen efter att placeringen avslutats?
10. Hur brukar kontakten se ut i så fall? Förändras den med tiden?

Om stödet från FiN

11. I vilken utsträckning får du/ni stöd ...

	Mycket stort stöd	Ganska stort stöd	Litet stöd	Mycket litet stöd	Kan ej svara/ej aktuellt
... i början av placeringen					
... när det rullar på utan bekymmer/problem					
... när det uppstår bekymmer/problem					
... när problem uppstår akut					
... för att förstå barnet/ungdomen					
... i kontakten med BUP					
... i kontakten med skola					
... i kontakten med barnets biologiska familj					
... i kontakten med barnets nätverk (förutom biologiska familj)					
... när det uppstått bekymmer/problem i er familj (t.ex. egna barns reaktioner, påfrestningar i vuxenrelationer)					

Är det någonting som du/ni vill tillägga eller beskriva mer ingående?

12. Vad är mest betydelsefullt i det stöd ni får av FiN?
13. Är det något som du/ni har saknat/saknar och som skulle kunna förbättras i det stöd FiN ger (även i FiN:s organisation, t.ex. psykolog, extern handledning, specialpedagog, socialtjänstkontakt, handledningsgrupper, kontakt med andra familjehem osv)?
14. Brukar du/ni delta i de utbildningsdagar som FiN erbjuder?
15. Är det något du saknar när det gäller kunskapspåfyllning?
16. Har du något övrigt som du vill tillägga eller förtydliga?
17. Får jag återkomma till dig/er om jag har någon ytterligare fråga eller behöver få någonting förtydligt?

Bilaga 5: Samtycke

SAMTYCKE

Jag har tagit del av information om ”Utvärdering av konsulentstödd familjehemsvård” som genomförs av Familjehemssamverkan i Norr (FiN) med stöd av FoUI Norrbotten.

Mitt namn eller personnummer kommer inte att lämnas ut och materialet kommer att behandlas och förvaras så att obehöriga inte kan ta del av det.

Samtycket gäller från och med 2014-06-01 till och med 2015-01-15 då det upphör.

- JA**, jag ger mitt samtycke till att delta i utvärderingen genom en intervju som genomförs av den ansvariga för ”Utvärdering av konsulentstödd familjehemsvård”, Ingrid Burman.

Datum:

Namn:

Personnummer:

Namn-teckning: